

Stolpersteine – Hindestraat 33 (Kahn en Oppenheimer)

Susanna Kahn (Beckrath, 23 juli 1876)

Heinz Oppenheimer (Düsseldorf, 6 februari 1917)

Onderstaand artikel schreven we omdat voor het pand Hindestraat 33 op 19 april 2023 Stolpersteine werden gelegd, die herinneren aan de vervolgingen die de bewoners moesten doorstaan.

Auteurs: Leo van den Munkhof en Willem Oosterbaan, april 2023. Licht gewijzigd: 14 juni 2023. Een deel van de documenten in dit artikel komt van Judith Alcalay-Oppenheimer in Israël, dochter van Heinz, waarvoor onze hartelijke dank.

Vlucht uit Duitsland

Susanna Kahn was een dochter van Jakob Kahn en Henriëtte Harf. Ze werd geboren in Beckrath, nu deel van Mönchen-Gladbach. Ze trouwde in februari 1916 in Essen op 39-jarige leeftijd met Isaak Oppenheimer (8 augustus 1863) die toen 54 jaar was. Isaak was eerder getrouwd geweest met Rosa Jakob, met wie hij vijf kinderen had.¹ Susanna en Isaak kregen één kind: Heinz Israël, geboren op 6 februari 1917. Zij woonden alle drie in Düsseldorf.

Susanna Kahn

Heinz Oppenheimer

Hugo Oppenheimer

Seraphine Oppenheimer

In maart 1939 ontvluchten Susanna en Isaak Duitsland. Ze komen in Haarlem bij hun dochter Seraphine en dier man David Koe (op de Colensostraat 17 en op de Acaciastraat 26) en gingen erna naar de Sparrenstraat 20. Eind juli 1940² vluchtte ook hun dan 23-jarige zoon Heinz uit nazi-Duitsland en ook

¹ Seraphine, Hugo, Herbert, Else Margarethe en Luise. Luise kwam al in 1930 naar Amsterdam. Susanna, Heinz, Else Margarethe en Luise hebben de oorlog overleefd en emigreerden naar Israël. Hugo was kunstschilder en fotograaf en werd met het eerste transport vanuit Nederland, dat van 15 juli 1942, gedeporteerd. Seraphine, haar man en drie kinderen moeten eerst verhuizen van Haarlem naar Amsterdam. Ze komen van daar in Kamp Vught in mei 1943 en van daar via Westerbork in Sobibor. Herbert wordt op 29 juni 1942 in Amsterdam opgepakt en gaat op 6 augustus van daar naar Kamp Amersfoort. Op 3 oktober gaat hij naar KL Mauthausen waar hij vier dagen later wordt vermoord. Else Margarethe en Luise waren beiden verpleegster. Bronnen: Sterbeurkunde Mauthausen, dossierkaart PDL Amersfoort, verpleegstersregister Amsterdam, systeemkaarten van de Joodse Raad. Zie ook nog de door Liselotte Oppenheimer, de dochter van Hugo, geplaatste informatie op de site JM.

² Deze datering leiden wij af uit de gegevens op de persoonskaart, maar er is reden tot twijfel: na mei 1940 was het erg moeilijk om nog vanuit Duitsland naar Nederland te vluchten en er geregistreerd te worden. Soms werden

hij gaat naar Haarlem, zijn eerste adres daar is formeel ook de Sparrenstraat. Na het overlijden van Isaak ging hij met zijn moeder wonen bij Isidor Grosser en Carolina Bartscherer en hun twee dochters, die al in 1933 vanuit London naar Haarlem waren gegaan en ook in september naar Nijmegen verhuisden, omdat ook zij werden gedwongen om de 'kustgebieden' te verlaten. Heinz is etaleur, maar dat beroep zal hij in het antisemitische Duitsland de laatste jaren voor zijn vertrek niet (meer) hebben kunnen uitoefenen.

In Nijmegen

Isaak overleed op 20 mei 1940 in Haarlem, dus nog vóór in ieder geval de formele registratie van de komst van Heinz naar Haarlem en maar tien dagen na de Duitse overval en vijf dagen na de Nederlandse capitulatie. De doodsoorzaak is ons onbekend. Vier maanden later, begin september 1940 verhuisden Susanna en Heinz naar de Hindestraat 33 in Nijmegen. De verhuizing vanuit het westen van Nederland naar Nijmegen was niet vrijwillig. Het vertrek van een groot aantal van oorsprong niet-Nederlandse Joden vanuit de kustgebieden naar het oosten van het land vond plaats nadat het hun per 9 september 1940 als categorie verboden was om in die kustgebieden te verblijven.

DEPARTEMENT VAN JUSTITIE.
Afdeling Politie.
Rijksvreemdelingendienst.
No. 22830.

's Gravenhage, den 4 September 1940.
Koninginnegracht 21
Telefoon 116102
Interl. Y.

Ik heb de eer Uedelachtbare/Uweledelgestrengte te berichten.
Vóór 9 September 1940 moeten uit het gebied bevattende de gemeenten:
Warffum (alleen voor Rottumeroog), Schiermonnikoog, Ameland, Terschelling,
Vlieland, Texel, den Helder, Anna Paulowna, Callandsoog, Wieringerwaard,
Zijpe, Barsingerhorn, Schagen, Sint Maarten, Harencarspel, Oude-Niedorp, Warmen-
huizen, Schoorl, Oudkarspel, Noord-Scharwoude, Zuid-Scharwoude, Broek op Langen-
dijk, Koedijk, Bergen, Heer Hugowaard, Sint Pancras, Oterleek, Oudorp, Alkmaar,
Egmond aan Zee, Egmond binnen, Heiloo, Schermerhorn, Graft, Limmen, Akersloot,
Gastricum, Uitgeest, Heemskerk, Krommenie, Wormer, Wormerveer, Zandijk, Koog a/d.
Zaan, Westzaan, Assendelft, Beverwijk, Velsen, Bloemendaal, Haarlemmerliede en
Sparrowoude, Haarlem, Haarstede, Haarlemmermeer, Zandvoort, Bennebroek, Hille-

Fragment van de circulaire van Tenkink.

Het bevel werd gegeven in een circulaire van Tenkink, Secretaris-Generaal van Justitie, van 4 september 1940. Het begrip 'kustgebieden' werd nogal ruim opgevat, zeker in het zuiden van Nederland. Ook gemeenten als Rotterdam, Etten-Leur, Breda en Rucphen vielen eronder. Vertrekken moesten vóór 9 september 1940 onder andere "niet-ariërs van Duitse nationaliteit, daaronder begrepen personen zonder nationaliteit die vroeger de Duitse nationaliteit bezaten, personen van Duitse nationaliteit die Duitsland om politieke redenen hebben verlaten." Het ging ook om onderdanen en voormalige onderdanen van het Verenigd Koninkrijk en het Gemenebest, Frankrijk en

vluchtelingen eerst geregistreerd in het Verblijfsregister en in dat geval werd er geen gewone persoonskaart aangemaakt maar lichtgroene en roze kaarten zonder overbrenging van de gegevens naar het Bevolkingsregister. In oktober 1939 werd de regeling aangepast en op 19 juli 1940 verordonneert Frederiks (Secretaris-Generaal van Binnenlandse Zaken) dat de zo gekleurde kaarten van Joodse en andere 'niet-arische' vluchtelingen worden vervangen door kaarten van gele en grijze kleur. Kopieën daarvan moesten worden doorgestuurd naar de RIBR met erop de aantekening KAART J V vernieuwd, wellicht de eerste keer waarop formeel de opdracht komt de 'J' te stempelen op een kaart. Heinz zou dan mogelijk ergens na 19 december 1938 aangekomen zijn in Haarlem. Zie ook: RAN 5006, inv.nr.40191.

koloniën, en bepaalde categorieën personen uit Polen en Tsecho-Slowakije. De ‘niet-arische’ vreemdelingen mochten niet verhuizen naar Amsterdam, Diemen, Weesp, Ouder-Amstel, Nieuwer-Amstel, Landsmeer, Oostzaan of Zaandam.

Susanna en Heinz kwamen dus rond 9 september naar Nijmegen; zij waren niet de enigen die uit de kustgebieden naar Nijmegen verhuisden.³

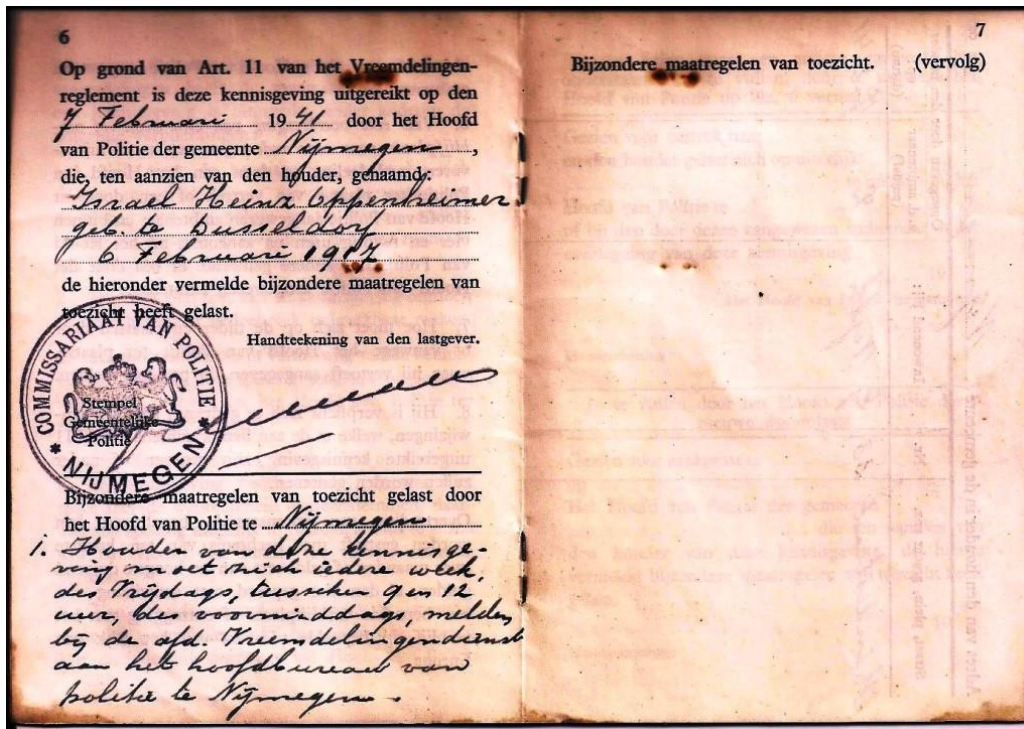
— Wed. H. Rothschild—Buttenwieser, Ubbergscheveldweg 71, van Haarlem, Tetterodestraat 102 — Wed. I. Oppenheimer—Kahn en zoon, Hindestraat 33, van Haarlem, Sparrenstraat 20 — Wed. M. Lewinsohn—Cohn, J. Vijgh-

Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant, 25 oktober 1940, rubriek ‘Vestiging en vertrek’ (fragment). In september kwamen 57 vluchtelingen naar Nijmegen, bijna allen vanuit Haarlem, Zandvoort en Heemstede.⁴

³ Op hun persoonskaart staat 9 oktober vermeld. Waarschijnlijk vond die eerste maand onderzoek plaats door de Vreemdelingendienst. Procureur-Generaal De Rijke stuurt op 27 september 1940 een brief aan de hoofden van de plaatselijke politie over de registratie van alle Joden in de provincie Gelderland. Het is een voorstel afkomstig van de *Aussenstelle* Arnhem om alle Joden in deze provincie apart te registreren. De Rijke schrijft dat “de Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD für die besetzten Niederländischen Gebiete – Aussenstelle Arnhem – mij bericht dat de momenteele toeloop van Joden uit de verschillende provincies van Nederland naar de provincie Gelderland het noodzakelijk maakt, dat alle Joden, die in de provincie Gelderland blijvend of slechts tijdelijk gevestigd zijn, worden geregistreerd (...) In den laatsten tijd zijn reeds door verschillende plaatselijke politie-instanties over aangekomen Joden kaarten aangelegd en ingezonden. (...) Teneinde een uniform registratiesysteem te verkrijgen is het wenschelijk dat voor Gelderland de kaarten worden gebruikt, zoals deze o.a. bij de politie te Arnhem in gebruik zijn. Het is thans vereist dat van elken Jood of van elke Jodin, die 18 jaar oud is en in de provincie Gelderland zijn/haar vaste of tijdelijke woonplaats heeft, kaarten in duplo worden gemaakt. Vrouwelijke echtgenoten zijn op de kaart van den echtgenoot te vermelden, geboortenaam en geboortedatum moeten echter op de kaart worden geregistreerd (...) Alle verplaatsingen (verhuizingen) der Joden in de provincie Gelderland zijn per omgaande schriftelijk te melden aan bovengenoemde Befehlshaber te Arnhem.” Deze wenste alle informatie te ontvangen uiterlijk 7 oktober 1940. Hieraan zal Wilbers in die periode hebben gewerkt alvorens rond 7 oktober de definitieve persoonskaarten op te maken. Voor vluchtelingen waren vooral in 1939 bovendien kaarten gemaakt met een aparte kleur en de vluchtelingen waren vaak in het Verblijfsregister opgenomen en niet in het Bevolkingsregister. Zie RAN 5005, inv.nr.40191.

⁴ Uit de diverse persoonskaarten maken wij op dat in deze periode naar Nijmegen verhuisden: Moses Azderbahl, Elisabeth Bartscherer, Kurt Basch, Isaak Bergmann, Sally Bergmann, Rywka Blumenberg, Harald von Brunner, Mathilde Buttenwieser, Brigitte Chaim, Elfriede Chaim, Julius Chaim, Renate Chaim, Betty Cohn, Anna Flegenheimer, Recha Friedländer, Chane Friedmann, Alfred Goldschmitt, Edith Grosser, Irene Grosser, Isidor Grosser, Rolf Grunewald, Ludwig Hirsch, Siegmund Hoffmann, Simon Hoffmann, Gertraud Jacobi, Johanna Kahn, Susanna Kahn, Anna Kaufmann, Ilse Kaufmann, Leo Kaufmann, Erwin Kwiat (Salo), Elfriede Leopold, Hugo Lifmann, Sabine Litman, Salomon Litman, Elsa Meijer, Esther Peres, Anna Reiss, Nadira Rothe, Ovid Rothe, Walther Rothe, Zenita Rothe, Edith Schöner, Hersch Schöner, Marlene Schöner, Miriam Schöner, Regina Schwarzkachel, Anny Stahl, Helene Stern, Sophia Stern, Leo Stolzenberg, Renate Stolzenberg, Julie Strauss, Esther Tannenhaus, Minna Weihl, Walter Weinberg, Gustav Wolf. Velen van hen komen voor op ‘een lijst van vreemdelingen’ die zich op 9 september 1940 bij de politie in Nijmegen meldden.

Omdat ze de Duitse nationaliteit hadden, en dus golden als 'vreemdelingen', moesten ze zich iedere vrijdagochtend op het hoofdbureau van politie melden bij de Vreemdelingendienst.

Kennisgeving van het vreemdelingenreglement, op 7 februari 1941 uitgereikt aan Heinz Oppenheimer. "Houder van deze kennisgeving moet zich iedere week, des Vrijdags, tusschen 9 en 12, des voormiddags, melden bij de afd. Vreemdelingendienst aan het hoofdbureau van politie te Nijmegen."

Registratie als 'Jood' en verlies van nationaliteit ('stateloos')

In het voorjaar van 1941 moeten Susanna en Heinz zich, zoals alle Joodse inwoners, op basis van Verordening 1941/6 bij de afdeling Bevolking van de gemeente Nijmegen aanmelden als Jood.⁵ Hiermee komen ze op de alfabetische lijst van 'te Nijmegen woonachtige personen van Joodschen bloede,' die op 10 mei door de afdeling Bevolking van Nijmegen wordt afgerond,⁶ de eerste sluitende administratieve basis voor de antisemitische maatregelen, verordeningen én terreuracties die nog zullen volgen.

⁵ Zie het brondocument *Leges aanmeldingsplicht* op deze site waar de gegevens komen uit RAN 5006, inv.nr.40194. Opvallend is dat deze groep in september 1940 apart bij de Vreemdelingendienst geregistreerden voor een groot deel op 1 maart geregistreerd worden, dus een week na de uiterste dag van aanmelding, 22 februari, waarbij de leges van f 1 niet contant wordt betaald maar per giro wordt overgeschreven. Kennelijk is de groep collectief aangemeld, maar wij hebben hierover geen aparte correspondentie gevonden. Bovendien lijken hier te ontbreken: Rywka Blumenberg, Salomon Chaim, Lina Cohn, Isidor Grosser (maar zijn dochters staan er wel op), Ludwig Hirsch, Simon Hoffmann, Sabine Litman, Salomon Litman, Esther Peres en Walther Rothe en zijn vrouw Gertraud Jacobi en hun drie kinderen.

⁶ Zie de lijst *Joodse inwoners van Nijmegen* op deze site, uit RAN 5006, inv.nr.40195.

BEKENDMAKING

**AANMELDINGSPLICHT VAN PERSONEN
VAN GEHEEL OF GEDEELTELIJK
JOODSCHEN BLOEDE**

De BURGEMEESTER der gemeente Nijmegen, herinnert de personen, die geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede zijn, aan hun verplichting, om zich uiterlijk op 22 Februari a.s. aan te melden.

Deze aanmelding moet **SCHRIFTELIJK** geschieden door middel van een op de Afdeling Bevolking, Ridderstraat 4, kosteloos verkrijgbaar formulier. Dit formulier moet **UTERLIJK** op bovengenoemden datum ingevuld en ondertekend worden ingeleverd of toegezonden aan den Burgemeester (adres: Afd. Bevolking, Ridderstraat 4), met gelijktijdige betaling of storting of overschrijving van één gulden per formulier voor leges op postrekening No. 163735 ten name van voornoemde Secretarie-afdeeling.

Binnen vier weken na de aanmelding en de betaling van de verschuldigde leges, wordt het bewijs van aanmelding aan belanghebbende toegezonden of uitgereikt.

Hiij, die door zijn schuld niet aan de op hem rustende verplichting tot aanmelding voldoet, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaren.

Nijmegen, 19 Februari 1941.
De Burgemeester voornoemd,
STEINWEG.

De uiterste datum van aanmelding is 22 februari 1941

1	"	SCHOENER, Miriam	"	1,--
1	"	SCHOENER, Marlene	"	1,--
1	"	OPPENHEIMER, Heinz I.	"	1,--
1	"	CAHN, Susanna S.	"	1,--
1	"	STERN, Helene O.	"	1,--
1	"	KAHN, Johanna S.	"	1,--
1	"	WEIHL, Minna S.	"	1,--
1	"	LIFMANN, Hugo I.	"	1,--
1	"	STERN, Sophie S.	"	1,--
1	"	REISS, Anna S.	"	1,--
1	"	WOLF, Gustav I.	"	1,--
1	"	STRAUSS, Julia S.	"	1,--

De namen op de lijst van legesbetalingen. Zij worden aangemeld op 1 maart, maar waarschijnlijk gingen ze niet zelf naar het gemeentehuis.

Kahn, Susanna	23 Jul 76	zb.	Hinde-	9 Oct 40	J
Wed. I. Oppenheimer Beckrath		Duitsche	str. 33	Haarlem	
Oppenheimer, Heinz	6 Feb 17	zb	Hindestr	31 Jul 40	J
Israel	Düsseldorf	Duitscher	33	Haarlem	

Susanna en Heinz op de lijst van 'te Nijmegen woonachtige personen van Joodschen bloede'. Zij krijgen na de invoering van het persoonsbewijs in april 1941 het stempel 'J' in hun persoonsbewijs.

Een half jaar later, november 1941, wordt hen, en met hen alle Duitse Joden in Nederland, de Duitse nationaliteit (en ook hun paspoort) ontnomen en worden ze stateloos. Ook hiervan legt de afdeling Bevolking weer een keurige lijst aan, op 21 januari 1942, met als kop: "Op grond van paragraaf 2 der 'Elfte Verordnung zum Reichsbürgergesetz' van 25 november 1941 hebben de volgende personen, opgenomen in het Bevolkingsregister dezer gemeente (Joden), vanaf genoemden datum de Duitse

nationaliteit verloren.”⁷ Op hun persoonskaarten in de bevolkingsadministratie worden met betrekking tot hun nationaliteit de woorden ‘Duitscher’ en ‘Duitsche’ vervangen door ‘zonder’.⁸

<u>V e r v o l g .</u>			
Geslachtsnaam.	Voornamen.	Geboorteplaats en datum.	
Kahn	Fritz	Homburg Dl	30-1-04
Kahn	Leo	Gelsenkirchen Dl	8-12-10
Kahn (zuster)	Therese	Gelsenkirchen Dl	8-12-10
Kahn	Mathilde	Sobernheim Dl	7-4-69
Wallach (man)	Samuel	Viersen Dl	23-1-69
Kahn	Susanna	Beckrath Dl	23-7-76
Oppenheimer (zoon)	Heinz Israel	Dusseldorf Dl	6-2-17
Kaufmann	Leo Israel	Bitburg Dl	14-9-78
Kaufmann (dochter)	Ilse Sara	Bitburg Dl	3-9-09

Uitsnede van de gemeentelijke lijst van Joodse inwoners die hun Duitse nationaliteit verliezen, met daarop Susanna en haar zoon.

Molenaarsknecht

Voormalig etaleur Heinz gaat in januari 1942 als molenaarsknecht aan de slag in Batenburg, bij molenaar Henk Verploegen.⁹

Stamnummer van den werkgever door wien deze kaart is aangelegd: 2821

LOONBELASTINGKAART 1942

Naam (en eerste letters der voornamen) van den werknemer: (voor een weduwe ook de eigen naam, voluit geschreeven)
H. Oppenheimer,

Geboortedatum: 6. Feb. 1917

Beroep: Molenaarsknecht
Soort bedrijf waarin werkzaam: Molenaar

Woonplaats (met volledig adres):
Nijmegen, Hindeloost 35

Laatsbekend adres: Nijmegen, Hindeloost 35

(vermunt in te stellen vóór de intrekking van de kaart bij den inspecteur)

De werknemer behoort tot groep IIa van de belastingtabel. (in schriftelen)

Aantal minderjarige en meerderjarige kinderen en pleegkinderen, voor wie aanspraak op aftrek wordt gemaakt:

Ruimte voor het aantekenen van door den werknemer of het aanleggen van de kaart verstrekte gegevens.

Omschrijving van de gewijzigde omstandigheden: _____ Datum van aantekening: _____

Loonbelasting no. 1

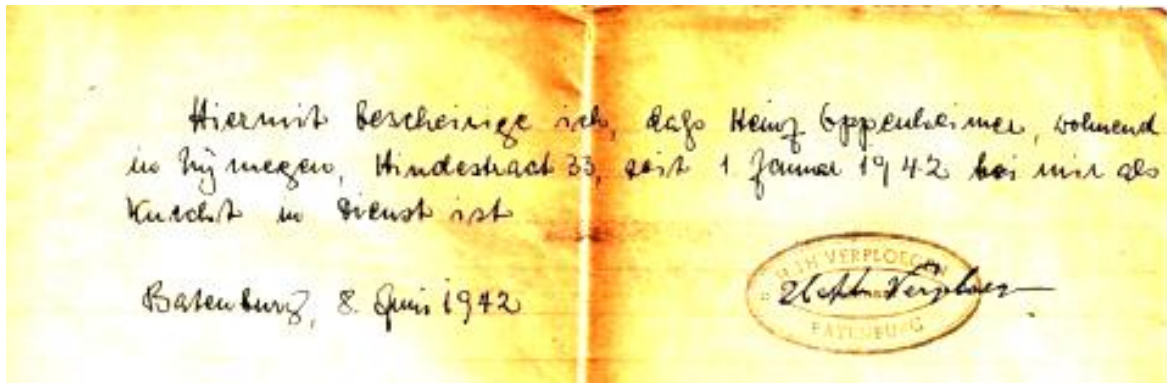
Loonbelastingkaart van Heinz. Beroep: ‘molenaarsknecht.’ R.: interieur van de molen in Batenburg.

⁷ Zie RAN 5006, inv.nr.40197. Ook de Joden, afkomstig uit bij Duitsland gevoegde gebieden (Oostenrijk en delen van Tsjecho-Slowakije en Polen), verloren hun paspoort.

⁸ Zie hun persoonskaarten.

⁹ De molen was eigendom van de Duitser Victor Adolf vorst van Bentheim-Steinfurth, maar werd gepacht door Henk Verploegen.

Voor zijn werk moest Heinz dus dagelijks op en neer van Nijmegen naar Batenburg. Vanaf 5 juni 1942 gold echter een volledig reisverbod voor Joden, dus trein, bus en tram waren hiermee uitgesloten. Reizen kon alleen nog bij hoge uitzondering met een reisvergunning. Nog wat later kon ook met de fiets niet meer, want over een fiets mochten Joden sinds 24 juni 1942 niet meer beschikken, die hadden ze vóór die datum moeten inleveren.¹⁰ Waarschijnlijk daarom schakelde Heinz in Nijmegen de Joodse Raad in om voor zijn werk een reisvergunning te krijgen naar en van Batenburg. Verploegen, zijn werkgever in Batenburg, leverde een schriftelijk bewijs aan dat Heinz bij hem als knecht in dienst was.

"Hiermit bescheinige ich, dass Heinz Oppenheimer, wohnend in Nijmegen, Hindestraat 33, seit 1 Januar 1942 bei mir als Knecht in Dienst ist. Batenburg, 8 Juni 1942. Henk Verploegen."

Rabbin Salomons van de Nijmeegse afdeling van de Joodse Raad dient daarop een officiële aanvraag in bij de *Zentralstelle* in Amsterdam om voor Heinz een reisvergunning te verkrijgen.

¹⁰ Heinz had geen fiets denken we, of als hij er wel een had gehad, dan hield hij die verborgen. Hij noch zijn moeder staat op de lijst die de gemeente Nijmegen opstelde van Joden die hun fiets hebben ingeleverd. Zie: RAN 5006, inv.nr.40209. Hoe dan ook kon hij niet straffeloos per fiets naar zijn werk in Batenburg, zo'n 18 kilometer van Nijmegen.

JOODSCHE RAAD VOOR AMSTERDAM

Nr. der Bewilligung:
Nr. der letzten Bewilligung:
Nr. des Antrages:

An die
*Zentralstelle für jüdische Auswanderung
Amsterdam-Z.*
Adama van Scheltemaplein 1.

ANTRAG

Auf Grund der Anordnung des Generalkommissars für das Sicherheitswesen vom 15.9.1941 wird bei der Zentralstelle für jüdische Auswanderung, Amsterdam, durch Vermittlung des Joodschen Raad voor Amsterdam der Antrag auf Erteilung einer Bewilligung zur vorübergehenden Entfernung/~~Überseeung~~ aus dem Gebiete des ständigen Wohn- oder Aufenthaltsortes gestellt.

Familiennamen (bei Frauen auch Mädchennamen)		O p p e n h e i m e r	
Vornamen Heinz Israel			
Geboren am	6. 2. 1917	in	Düsseldorf
Wohnhaft in	Nijmegen	Strasse, Nr.	Hindestraat 33
Staatszugehörigkeit	Staatenlos (früher deutsch)		Stand 3000g
Personalausweis	Kennkarte	Nr. N 53 Nr. 00441	
Zweck und Ziel der Reise	Ist als Knecht tätig bei Herrn H. Th. Verploegen, Batenburg. Er ersucht um Reiserlaubnis nach Batenburg, da er jede Woche von Montag bis Freitag tätig ist. Herr Verploegen ist Müller.		

Der Joodsche Raad voor Amsterdam hat obige Angaben auf Grund der vorgelegten Dokumente geprüft und für richtig befunden. Die Dringlichkeit der Reise/~~Überseeung~~ wird bestätigt.

Datum **Joodsche Raad** *Alexander Salomons*
Vertegenwoordiger voor Nijmegen
Stempel der zuständigen Abt. d. J. R. v. A. Unterschrift

Der Joodsche Raad voor Amsterdam beantragt die Ausstellung einer Reise/~~Überseeung~~/Genehmigung für die Zeit

vom bis

Datum Der Vorsitzende:

Für Anmerkung der Zentralstelle für jüdische Auswanderung Amsterdam.

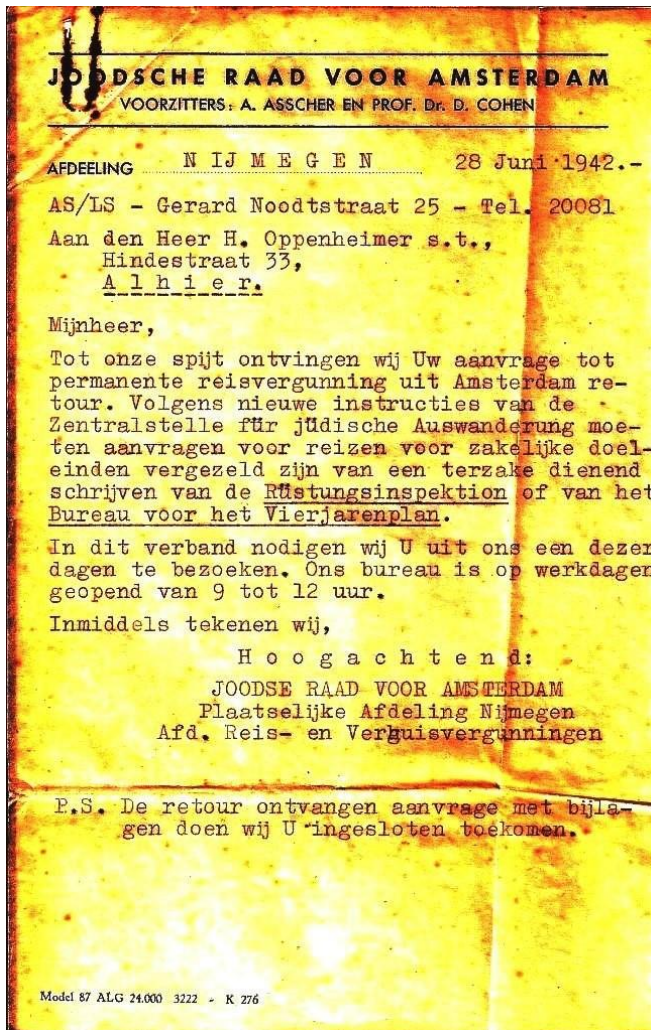
Nach Einsichtnahme und Prüfung

Originalbeleg zurückgegeben

MODEL 118A - VRS 6000 118E - 1 - R 252 Preis Fl. 1.-

Officiële aanvraag van de Joodse Raad, vertegenwoordiger afdeling Nijmegen, getekend door Alexander Salomons, aan de *Zentralstelle* voor een *Reiserlaubnis* (reisvergunning) voor Heinz. Kennkarte N 53 00441, het nummer van zijn persoonsbewijs.

Op 28 juni laat de Joodse Raad Nijmegen Heinz echter weten dat de *Zentralstelle*, zoals zo vaak, 'nieuwe instructies' volgt en dat dit soort aanvragen vergezeld moeten gaan van een "terzake dienend schrijven van de Rüstungsinspektion of van het Bureau voor het Vierjarenplan." Dit moet bijna wel het einde betekend hebben van Heinz' werk in Batenburg; de *Rüstungsinspektion* maakt geen uitzondering voor een molenaarsknecht.

Brief van de afdeling Nijmegen van de Joodse Raad, Gerard Noodtstraat 25, waarin Heinz wordt medegedeeld dat de aanvraag van een permanente reisvergunning is afgewezen.

‘Burgemeesterslijst’

Op 26 juni 1942 ontvangt de burgemeester van Nijmegen - dan (a.i.) Van der Velden - een op 24 juni gedateerde brief van de Commissaris van de Provincie Gelderland, Schelto van Heemstra, waarin onder meer: “De Zentralstelle für jüdische Auswanderung te Amsterdam ressorterend onder den Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD voor het bezette Nederlandsche Gebied deelt mij mede dat zij ‘Zur Erfassung und Überprüfung des genehmigten Aufenthalts’ dient te beschikken over lijsten van alle in deze provincie wonende joodsche personen. Ter toelichting bericht de Zentralstelle: ‘Zur Erfassung und Überprüfung jüdischer Personen benötige die hiesige Dienststelle eine Liste in 5-facher Ausfertigung der dort wohnhaften jüdischer Personen ohne Berücksichtigung der Nationalität.’”¹¹ De

¹¹ Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, CABR (2.09.09): Politieke Recherche Afdeling (PRA) Nijmegen, inv.nr.95765, dossier 9871. Wilhelmus Franciscus Wijndand van der Wagt (28-09-1884). In dit dossier bevinden zich enkele kopieën van de lijst. Een deel van deze lijsten (ook wel ‘burgemeesterslijsten’ genoemd, een term die door onderzoeker Ruud Weissmann werd geïntroduceerd bij zijn onderzoek naar de vervolgingen in Noord-

burgemeester leidt het verzoek door aan de afdeling Bevolking waar het hoofd van deze afdeling, Frans Wilbers, onmiddellijk aan het werk gaat. Het is aannemelijk dat de opdracht van de *Zentralstelle* aan Van Heemstra is doorgegeven via de *Aussenstelle* in Arnhem, zoals dat ook in andere provincies gebeurde. In alle gemeenten kwamen de verzoeken binnen in juni, behalve in Zuid-Holland, daar in mei. Nijmegen stuurt de lijst aan de *Zentralstelle* door op 9 juli 1942. De ‘burgemeesterslijsten’ vormen de definitieve basis van de systematische deportaties die vanaf 1 juli 1942 begonnen.

Onderduik

Najaar 1942, vóór de grote razzia van 17 november, maar mogelijk op de ochtend van die dag, duiken Susanna en Heinz onder. We kunnen bedenken dat dit mede was ingegeven door wat zij hadden gehoord over de twee al gedeporteerde stiefkinderen van Susanna: Hugo was met het eerste transport vanuit Westerbork gedeporteerd naar Auschwitz en Herbert was in juni 1942 opgepakt en men had in oktober bericht gekregen dat hij in KL Mauthausen was overleden.¹² Vier andere Joodse bewoners van Hindestraat 33, Jenny Levor, Gustav Vyth, Paul Vyth en Elly (Sybilla) de Wijze duiken op die ochtend onder. In ieder geval Paul en Elly brengen de eerste nacht door op de Madoerastraat bij het met hen bevriende gezin Verwaaijen. Zij zien en horen daar hoe het gezin Bernstein in die straat wordt opgepakt. De volgende ochtend fietsen ze samen met Gustav en Jenny tot ergens bij Malden, maar Gustav en Jenny moeten daar afhaken. De ouders van Paul, Irene Ansel en Marcus Vyth zijn wel bijna zeker ook toen vertrokken. Wij weten niet precies waarheen, maar tamelijk zeker naar Druten of omgeving.¹³

Susanna en Heinz doken eerst onder in Horssen, zo’n vijf kilometer van Batenburg, bij Adriaan van Wees. Susanna beschikte over een vervalst persoonsbewijs op naam van Janna Hogenkamp (Bergharen, 3 juli 1888). Vervolgens doken ze in december onder in hetzelfde dorp, maar dan bij Teuntje (Antonia) Jansen en Arie Van Middelkoop, Mekkersteeg 6. Volgens een naoorlogse verklaring kwam daar eerst Heinz en pas later zijn moeder. De onderduikgevers hadden zes kinderen en er waren nog meer onderduikers in huis, zoals het gezin Van der Horst, onder de schuilnaam Verhoeven, en Herman Burgers, die ontsnapt was uit een Duits dwangarbeiderskamp.¹⁴

Brabant) bevindt zich in NIOD 077 (Rauter), inv.nr.1408b e.v., maar niet die van Nijmegen, en wij menen geen enkele afkomstig uit Gelderland.

¹² Zie noot 1.

¹³ Gustav Vyth, Jenny Levor, Marcus Vyth en Irene Ansel worden op hun onderduikadressen opgepakt en overleven de onderduik niet. Zie ons artikel over hen op deze site. Paul Vyth en Elly de Wijze duiken pas op 17 november onder en overleven wel. Paul, Elly keren na de bevrijding in Nijmegen terug. Zie ook het interview met hen beiden op deze site. Over Paul, Elly en haar familie op de Pontanusstraat publiceren we later een artikel op deze site.

¹⁴ Zie Yad Vashem, verhalen in sectie *Righteous*. De afgebeelde documenten bevinden zich in het Itzhak Katzenelson Holocaust and Jewish Resistance Heritage Museum, Documentation and Study Center ('Ghetto Fighters' House'), bij Akko (Israël).

Horssen, Mekkersteeg 6 (recente foto)

Yad Vashem schrijft onder andere over de onderduikgevers: “Kort na de aankomst van Heinz trok ook het gezin Van der Horst bij hen in: moeder, vader en twee zonen. De moeder van Heinz kwam er ook bij toen zij een onderduikadres nodig had. Er werd toen een kamer voor haar gereed gemaakt. Heinz werd verborgen in de voorraadschuur samen met Herman Burgers, een Nederlander die was ontsnapt uit een Duits werkkamp. Hoewel geen van de onderduikers bonkaarten hadden, klaagden Arie en Teuntje nooit en gaven ze aan alle onderduikers wat ze nodig hadden. De onderduikgevers ontvingen in de twee jaren dat Heinz bij hen woonde nooit enige betaling. Toen bleek dat er geen direct gevaar dreigde, hielpen de onderduikers wel mee op het veld en werden daarvoor zelfs betaald. Arie en Teuntje zorgden ervoor dat alles in huis redelijk soepel verliep, waardoor de onderduikers minder angstig werden en het draaglijker werd daar zo lang te verblijven. Wanneer er Duitsers in de buurt kwamen, verstopten alle onderduikers zich in het veld. Heinz bleef met de andere onderduikers bij het gezin Van Middelkoop tot de bevrijding van het gebied in september 1944”.¹⁵ Heinz en Herman sliepen

¹⁵ Op 6 maart 1991, Yad Vashem werden Arie van Middelkoop en Teuntje Jansen erkend als ‘Righteous Among the Nations’ door Yad Vashem. Er zijn bronnen die zeggen dat de vader, Michael van der Horst (17 december 1898) niet daar onderdook, maar in Heelsum. Vanaf 11 december 1942 zaten in Horssen alleen de moeder, Anna van Crevel (3 september 1900) met haar jongste zoon Marcel, we menen dat later ook de oudste zoon Siewert er zat. Zij werden geholpen door Cees Plomp, hoofd van de Buurtse school, bij wie o.a. Jacques Presser ondergedoken zat. Het gezin Van der Horst had een antiquariaat op de Bergstraat 22 in Wageningen. Ook de vader en opa van Michael hadden daar al die zaak. Zij hadden twee zonen, Marcel (9 juni 1932) en Siewert (16 september 1928). Zij waren van school gestuurd, Marcel was zelfs van het schoolplein gejaagd door de schooldirectie toen hij afscheid wilde nemen. Siewert ging eind 1941 naar het Joods Lyceum in Arnhem. Het gezin kreeg in 1942 een *Sperre*, omdat Michael bestuurslid en penningmeester was van de NIG en bestuurslid van het doodgraverscollege. Teuntje Jansen (geb. 1905) kwam zelf van oorsprong ook uit Wageningen. Herman Burgers, geboren 1 december 1922, was in Duitsland tewerkgesteld bij onder meer de Fernmeldebauamt in Essen en is kennelijk daar weten weg te komen. Bronnen hier o.a.: Yad Vashem, De Veluwepost 25 augustus 2000, Jan Herckenrath, *Horssen tijdens de crisisjaren, de mobilisatie, de evacuatie, de bezetting en de bevrijding* (2015) en

gewoonlijk in de hooiberg. Soms, zo vertelde een van de andere onderduikers, Marcel van der Horst, later, waren er huisdoorzoeken omdat er mannen werden gezocht voor de *Arbeitseinsatz*. Ook hij en zijn moeder verborgen zich dan in het korenveld.

Vervalst persoonsbewijs van Susanna Kahn

Achterzijde van het vervalst persoonsbewijs van Susanna Kahn, uitgegeven op 1 juli 1944

Het oorspronkelijke persoonsbewijs van Susanna uit Nijmegen met het stempel 'J', uitgegeven op 24 juli 1942.

de site Wageningen 1940-1945; systeemkaarten Joodse Raad. Over Van der Horst en de hulp vanuit Wageningen ook nog iets in: F. van der Have, *Kleine Kroniek 1940-1945*, Ochten, 1983 (pp. 48-52).

De familie Middelkoop en hun onderduikers. Staand v.l.n.r.: Henk Burgers, Heinz Oppenheimer, Siewert van der Horst. Zittend: Anna van der Horst met de kleine Alie Middelkoop (Popje) (geb. 1942), ernaast Arie (broer), Teuntje Jansen met de kort ervoor geboren José, haar man Arie van Middelkoop, en nog de zoon hier Reiser genoemd. Vóóraan zitten Marcel van der Horst en nog de kinderen Van Middelkoop Koos (1932), Tonnie (1934) en Joop (1935). Susanna ontbreekt op de foto.¹⁶

Nadat ze door de Nijmeegse politie niet thuis worden aangetroffen bij de grote razzia van 17 november 1942, laat politiecommissaris Van Dijk in het Algemeen Politieblad van 3 december een opsporingsbericht plaatsen van alle niet thuis aangetroffen Joden, onder wie Susanna en Heinz en hun huisgenoten. Ook het op hen bevonden geld moet in beslag worden genomen, meldt het bericht.¹⁷

Politiecommissaris Van Dijk hield bij wie waren ondergedoken en kon gebruik maken van een cartotheek die bij een lid van de Recherche werd bijgehouden.¹⁸ Op 18 november, de dag nadat de

¹⁶ Foto uit: Herckenrath, o.c. p.205.

¹⁷ In het Algemeen Politieblad 3 december 1942 wordt door de Nijmeegse politiecommissaris Van Dijk de opsporing verzocht van: Marinus Frankenhuis, Apollonia Friedberg, Miep Glaser, Frieda Glaser, Abraham Glaser, Siegfried Gottschalk, Karola Marx, Heinz Gottschalk, Rudolf Gottschalk, Susanna Kahn, Heinz Isr. Oppenheimer, Selma Koopmann, Herbert Löbenstein, Bertha van Gelder, Isaak van Gelder, Salliena Sleutelberg, Maurits Gersons, Cato van Emden, David Glaser, Esther Izaks, Sara Glaser, Gertrud Blumenthal, Lotte Löbenstein, Israël Oppenheimer, Rachel Prins, Clementine Simon, Alfred Vyth, Elli von den Driesch, Gustav Vyth, Jenny Levor, Marcus Vyth, Irene Ansel, Paul Vyth, Elly de Wijze (de laatste zes personen waren medebewoners van Susanna en Heinz op Hindestraat 33).

¹⁸ Naoorlogse verklaring van agent Wiebe, in: Nationaal Archief, CABR 74080 Jonker, Politieke Recherche Afdeling (PRA). "Wij [de 'Politieke Dienst'] beschikten niet over een eigen cartotheek en evenmin over een eigen archief. Bij het lid van de Recherche, genaamd Leenders, die een eigen werkkamer had, was een kaartsysteem, houdende de namen van vreemdelingen en Joden; hieruit konden wij bij voorkomende gelegenheden putten."

196 Joden die bij de grote razzia in dezelfde nacht vanuit de Gemeentelijke HBS met de trein naar Westerbork werden vervoerd, vraagt burgemeester Van der Velden Van Dijk, namens de chef van de afdeling Bevolking Wilbers, om de namen van de mensen die bij deze razzia zijn opgepakt, en ook om de mensen die niet thuis waren aangetroffen, en dus waren gevlucht. Met deze gegevens stelt Wilbers twee afzonderlijke lijsten samen: 'Joden te Nijmegen, die naar het kamp zijn gegaan' en 'Gevluchte Joden'.¹⁹ Susanne en Heinz staan op de tweede lijst.

Oppenheimer - Gans, Susanna
 Kivros h. 33, Nijmegen
 b. 2. 17
 23-7-16
 (23-3-16)
 Gert Eindhoven
 Pietschath
 Volgens Arch. van Loon 14/5/46
 nu adr. J. G. Weerpluin
 ad.
 et.

Oppenheimer, Heine
 Kivros h. 33 Nijmegen
 b. 2. 17
 Ger. Eindhoven
 Volgens eigen Arch.
 14/5/46 adres
 Breedweg 10 a'dam.
 only brief 17 x 17
 Heine Albert Gahnsche b A'poort

doss. 188.232.
 4 cl. D 11918.

Systeemkaarten van de Joodse Raad van Susanna Kahn en van Heinz Oppenheimer; Nationaal Archief

¹⁹ In het Regionaal Archief Nijmegen samengevoegd in: archief 2, inv.nr.40203. In de lijst 'Gevluchte Joden' is de naam van Heinz Oppenheimer abusievelijk twee keer overgenomen.

Ontruimd en opnieuw bewoond

Op 14 april 1943 wordt het pand Hindestraat 33 onder toezicht van politieagent De Ruiter door expediteur Van Wezel ontruimd. Van Wezel declareert 32 manuren.²⁰ Eind 1943 mag een Nijmeegse politieagent een keuze maken tussen twee leegstaande woningen: Hindestraat 33, waar de Joodse familie Vyth, Paul Vyth en Elly de Wijze, Jenny Levor, en Susanna Kahn met haar zoon Heinz hadden gewoond, en Hindestraat 58, waar Rosa Cohn had gewoond.²¹ Het gezin kiest voor nummer 33. Hun toen vierjarige dochter herinnert zich veel later nog dat in de woonkamer een groot schilderij hing dat was achtergelaten door de familie Vyth. Haar moeder gaf het aan een reizende koopman mee; het was niet haar smaak.²²

Uit de onderduik

In tegenstelling tot de gebroeders Vyth en hun echtgenotes, overleven Heinz en Susanna de onderduik.²³ Heinz, die na de onderduik naar Eindhoven verhuist en vervolgens nog naar Amsterdam en Utrecht, trouwt in mei 1947 met Marguerite Estelle Romijn; ze krijgen een dochter, Judith. In september 1951 vertrekken ze naar Haifa. Susanna, die ook naar Amsterdam was betrokken, woont op 4 december 1946 op Weesperplein 1, Centraal Ziekenhuis dat erna Gemeenteziekeninrichting Weesperplein heet. Het is niet duidelijk wat haar mankeerde en of zij al die tijd daar bleef. Samen met haar zoon, schoondochter en kleinkind vertrekt ze naar Haifa in Israël.

Wij weten niet zeker of Heinz en Marguerite elkaar al kenden tijdens de oorlogsjaren. We besteden hier nog kort aandacht aan wat haar in die jaren was overkomen. De moeder van Marguerite, Estella Polak, was in 1929 gescheiden van Barend Romijn, Marguerite's vader. Estella werd niet opgepakt (en haar kinderen Marguerite, Erna en Max ook niet) omdat ze niet als 'J' geregistreerd stond, maar als 'G' of 'GII'. In ieder geval ergens aan het begin van de oorlog had Estella een nieuwe geliefde, Isaak Alvarez Vega (Amsterdam, 10 maart 1881).

²⁰ Van Wezel, CABR 8583/47, dossier 6022, waarin uit het logboek van Van wezel: "van 3 uur tot 9 uur en van 8 uur tot 6 uur: Meubels gereden met twee man hulp."

²¹ Zie ons artikel over Hindestraat 58 (Rosa Cohn) op deze site.

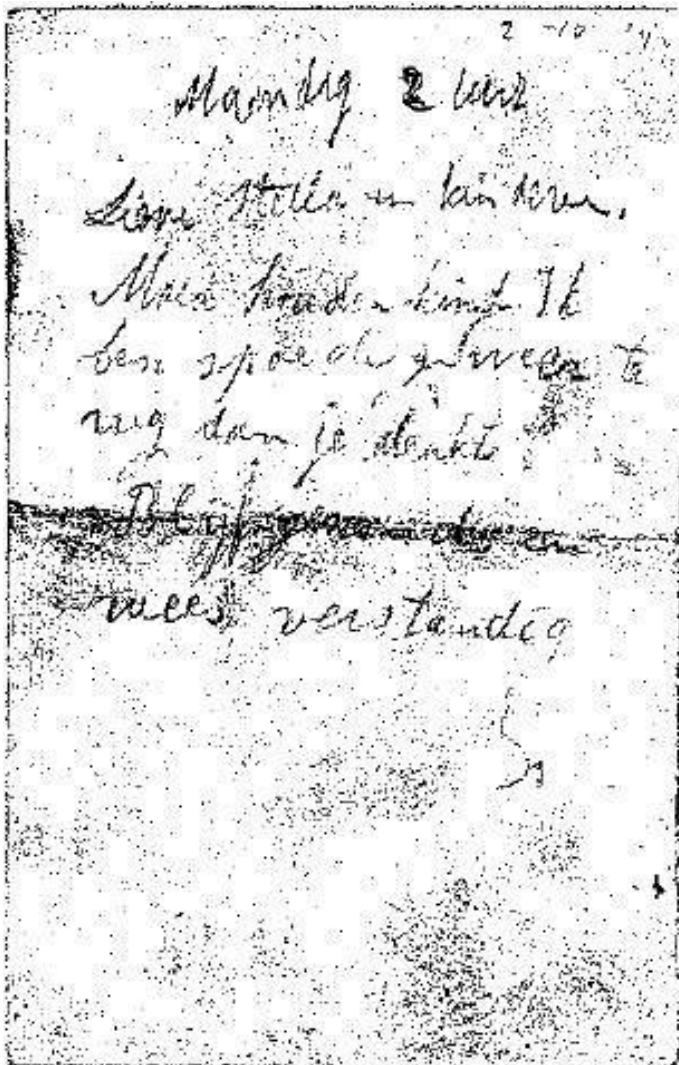
²² *Hart van Nijmegen*. Magazine voor de 18.000 inwoners van Nijmegen-Midden. Bewaarspecial ter herdenking van 75 jaar vrijheid, september 2019.

²³ Heinz' naam komt voor op ushmm/survivors. Daar staat hij op een lijst van personen die in Eindhoven zijn teruggekeerd uit Bergen-Belsen, Hillesleben of Buchenwald. Het betreft "Lijst 7: Alfabetische lijst van opgedoken Joden, geregistreerd in het reeds vroeger bevrijde Nederlands gebied (vervolg)." Dit is lijst 7 van een serie van 12 lijsten van het Joods Informatiebureau (1945).

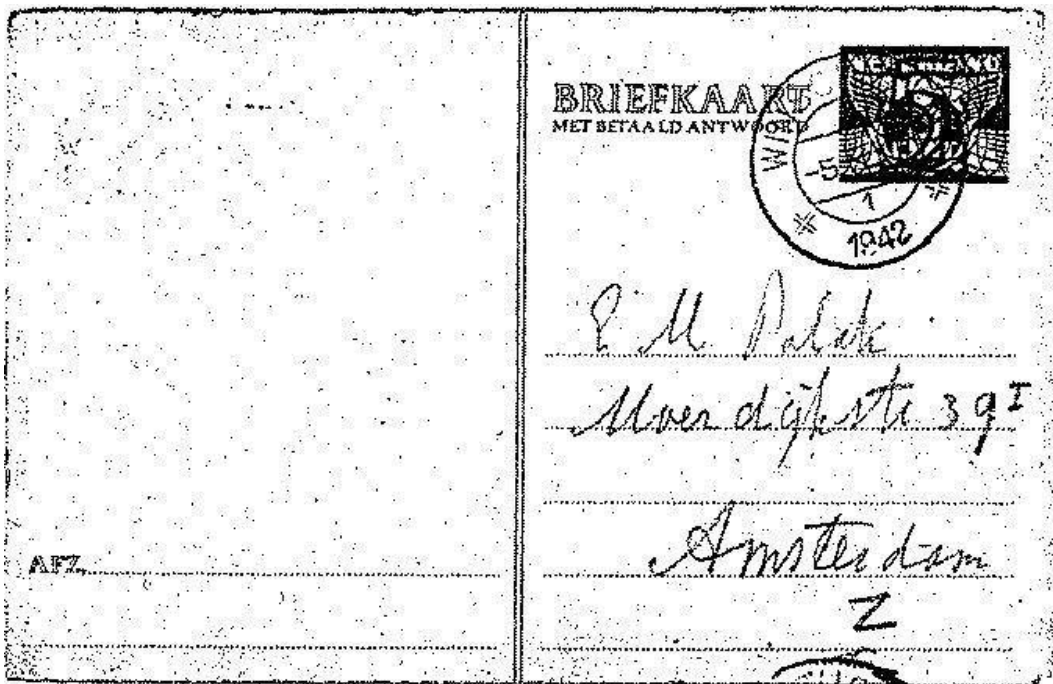

Isaak Alvarez Vega

Net als Estella werkte hij in de diamantindustrie. Heel waarschijnlijk is hij naar een Joods werkkamp gestuurd, hoe dan ook wordt hij zoals alle mannen in die kampen op 3 oktober 1942 in Westerbork geregistreerd. Kort daarop moest hij op transport naar Auschwitz. Onderweg schrijft hij een briefkaart aan zijn verloofde Estella in Amsterdam.

"2 oktober 1942 Maandag 2 uur. Lieve Stella en kinderen. Moed houden kind. Ik ben spoediger weer terug dan je denkt. Blijf gewoon doen en wees verstandig." De kaart moet geschreven zijn op 5 oktober, in dat transport bevond hij zich en dat was een maandag.

De kaart is afgestempeld in Winschoten en is dus waarschijnlijk daar in de buurt uit de trein geworpen en door een vinder gepost.

Een foto Hachsharah (Zionist training center) in Utrecht in 1946, maar weten niet of Heinz en Marguerite op de foto staan. Zij waren daar zeker bij en misschien leerden ze elkaar hier wel kennen. De man helemaal links staand op de foto zou Heinz kunnen zijn, met misschien Marguerite gehurkt voor hem. Ze vertrokken op 17 september 1951 met het schip 'Artza' naar Israël (foto's uit Ghetto Fighters' House archive, Israël).

Nog een foto uit 1966 van een reünie van de Hachshara (Zionist training center) in Utrecht. De Hachsharah was bedoeld ter voorbereiding op de emigratie naar Palestina. Op de foto staan onder meer Heinz Oppenheimer, Erna Romijn, Marguerite Romijn, en Max Romijn, een broer van Marguerite.

Stolpersteine – Hindestraat 33 (Vyth)

Jenny Levor (Barchfeld, 3 mei 1876)

Gustav Vyth (Kalkar, 11 december 1873)

Irene Anschel (Kettwich [Essen], 22 november 1892)

Marcus Vyth (Kalkar, 11 december 1881)

Onderstaand artikel schreven we vanwege de legging op 19 april 2023 van vier Stolpersteine bij dit pand. Auteurs: Leo van den Munkhof en Willem Oosterbaan, eerste versie, maart 2023. Dit artikel wordt ook gepubliceerd op <https://stolpersteine-nijmegen.nl>, de website van de Stichting Stolpersteine Nijmegen.

Onleefbaar Kalkar

In 1933 had Kalkar 69 Joodse inwoners, verdeeld over vijftien families.¹ In 1939 waren er nog maar 28 Joodse inwoners, drie jaar later, in 1942, woonde er geen enkele Jood meer in Kalkar.²

Winkel van de familie Spanier in de Monrestrasse (stolpersteine-kalkar.de)

Na Hitlers machtsgreep werden anti-Joodse maatregelen en acties steeds gewelddadiger. Ook in Kalkar greep vanaf 1933 het georganiseerde en ongeorganiseerde antisemitische geweld om zich heen: de enkele Joodse zaken werden vernield, de synagoge

¹ De families waren: Spier, Vyth, Isaac, Cohen, Spanier, Elkan, Stern en Schürmann. Van de in 1933 in Kalkar wonende Joden stierven enkelen daar tussen 1933 en 1942, rond 60% werd vermoord en 26% overleefde door onderduik in Nederland of door emigratie. In Kalkar was een gebedshuis.

² Uit: J.Bergmann/D.Z.Bondy/A.Pomerance, *Juden in Kalkar*, p.26. Aangehaald op de site juedische-gemeinden.de.

afgebroken, de inventaris kapotgeslagen en in brand gestoken. Vele Joden werd het duidelijk dat er voor hen in Duitsland geen leven meer mogelijk was. Ook uit Kalkar vluchtten de meeste Joodse inwoners, vooral naar Nederland. Zij die achterbleven werden in de loop van 1941 en 1942 gedeporteerd, de laatste die in juli 1942 uit Kalkar werd weggesleept was de 76-jarige Moritz Spier.³

Postkaart Hanselaerstrasse in Kalkar met rechts in beeld de synagoge (ca 1900?)⁴

Marcus' zoon Paul kan zich dit geweld uit zijn jeugd in Kalkar goed herinneren: "Ik was een fervent voetballer. Op een bepaald moment werd ik door zestien bewapende SS'ers van het voetbalveld gehaald, als klein Joods jongetje. Mijn vroegere vrienden hebben me later in het gezicht gespuwd en ze wilden niets meer van me weten. Ook moest ik eens, samen met een andere Joodse jongen, met een bord met daarop de tekst 'Meidet Juden' door Kalkar lopen. Het werd allengs erger. Zo mochten wij met niemand meer contact hebben. Voor mensen die nog wel contact met ons wilden hebben was het erg moeilijk. In Kalkar woonden betrekkelijk veel Joodse mensen, er waren pakweg zo'n dertig Joodse families. Er was een Joodse kerk en er was een Joodse school."⁵

Alfred Vyth, zoon van Bertha Sommer en Max Vyth, een broer van Gustav en Marcus, die in de vroege jaren dertig in Kleve in een warenhuis werkte, vertelt na de oorlog hoe daar alle Joden al in april 1933 worden vernederd en opgejaagd: "De boycot van Joodse zaken. Wij

³ Ibidem.

⁴ Van site jüdische-gemeinden.de

⁵ RAN 579, inv.nr.117, 28 Interview van Jan Driever met Paul Vyth en Sybilla de Wijze; het hele interview staat op deze site.

waren met veertien Joden onder driehonderd man personeel bij de firma Tielz in Kleef. S.A.-mannen lopen door de winkel en staan ervoor en verbieden de mensen te kopen. In de namiddag moeten wij Joden de zaak verlaten." En over Heinsberg, waar hij later nog even woonde, vertelt hij hoe men er op 18 november 1938 de synagoge in brand stak, de Joodse mannen oppakte en alle Joden in een vuile fabriek samenbracht en riep: "En dan ... op naar Polen."⁶

De *Provinciale Geldersche en Nijmeegse Courant* stuurde daags na de *Kristallnacht* (9 november) een verslaggever de grens over die verschillende grensplaatsen bezocht. Op 14 november berichtte deze krant onder de kop 'Woeste toneelen in 't grensgebied; de antisemitische uitspattingen in West-Duitschland' onder andere over het barbaarse geweld in Kleve: "Korten tijd later waren wij in Kleef en daar troffen ons al vrij spoedig de eerste sporen van de vernielingen, die door de woeste horden waren aangericht. Vooral de winkels van Joden - en er waren er in Kleef vrij veel - zijn het mikpunt geweest van grenzenlooze vernielzucht. Alle ruiten waren vernield, de gevels met teer besmeerd en zelfs was in enkele gevallen brand gesticht. Zwijgend bleven de voorbijgangers kijken naar de geteisterde perceelen, waarvan de vensters en deuren van de benedenverdiepingen met planken waren dichtgespijkerd. In den nacht van Woensdag op Donderdag, omstreeks 2 uur was de razernij los gebroken. Dit uur is van beteekenis, want bij ons bezoek aan andere plaatsen, waar eveneens vreeselijke verwoestingen werden aangericht, bleek ons, dat overal op hetzelfde tijdstip de aanval was begonnen, volgens eenzelfde methode was ten uitvoer gebracht en ook ongeveer op hetzelfde tijdstip werd beëindigd. Dit stelt welhaast onomstootelijk vast, dat volgens een vast plan en naar bepaalde instructies te werk is gegaan."

⁶ RAN 579, inv.nr.11, 20 Interview van Jan Driever met Alfred Vyth. Het hele interview en ook zijn 'dagboek' staan op deze site.

Thekla, Jenny, Mina en hun vader, Kaufmann Joseph Levor

Gustav Vyth in Kalkar

Jenny Levor, echtgenote van Gustav Vyth, ernaast Marcus Vyth (stolpersteine-kalkar.de)

Irene Anschel, echtgenote van Marcus Vyth (stolpersteine-kalkar.de)

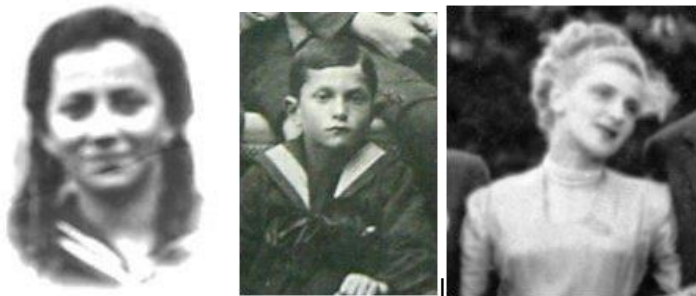
Een andere uit het grensgebied gevluchte veehandelaar, Julius Sanders, loopt door Nijmegen met Kitty en Elly de Wijze (collectie Kitty Kat). Hij woonde een tijdje bij de familie De Wijze op de Pontanusstraat.

Kurt Vyth, tweede van links, in de textielzaak waar hij werkte (collectie Kitty Kat)

‘Gebroeders Vyth’

De broers Gustav en Marcus Vyth wonen in Kalkar en handelen in vee. Ook hun broer Max zit in het vee. Gustav was in 1903 gehuwd met Jenny Levor. In 1934 trouwde Marcus met Irene Anschel. Hij was eerder getrouwd geweest met Thekla Levor, met wie hij twee kinderen had gekregen: Lotte Helene (1909) en Paul (1911), maar Thekla overleed in 1930. Thekla was de zus van Jenny en beide broers waren dus aanvankelijk getrouwd met twee zussen. Gustav en Jenny hadden twee kinderen: Grete (7 juli 1904) en Kurt (28 maart 1910).

V.l.r.r Lotte Vyth, Paul Vyth, Grete Vyth

Grete, Kurt en Lotte waren al ruim voordat hun ouders en Paul naar Nederland emigreerden uit Duitsland naar Nederland vertrokken. Lotte was als eerste gegaan; nog ruim voor de extreemrechtse machtsovername in 1929 verhuisde zij naar Zutphen. Haar nicht Grete volgde haar daar ook rond die tijd en vertrok later naar Amsterdam. Kurt was waarschijnlijk in 1936 of nog eerder in Duitsland opgepakt wegens het verspreiden van pamfletten. Na

zijn vrijlating vluchtte hij eind 1936 naar Amsterdam. Hij bezat er een succesvolle fabriek van accu's. Hij trouwde er met Eva Landsberg uit Berlijn.

In januari 1937 besluiten de beide broers met Marcus' zoon Paul om het voor hen onleefbare Kalkar te verlaten. Ze vertrekken naar Nijmegen.⁷ Ergens rond die tijd vertrekt ook Max Vyth met zijn vrouw Berta Sommer en zijn gezin; zij gaan naar Amsterdam.

Ellen Vyth, Mina Levor, Hermann Lion, Lore Vyth. Lore en Ellen zijn de zussen van Alfred Vyth. Rechts: Ellen en Lore in waarschijnlijk 1942, Ceintuurbaan, Amsterdam

Ellen, Ilse en Lore, met Jodenster op.

⁷ Lotte, de zus van Paul Vyth, verhuisde na haar huwelijk met Benjamin van Engel uit Deventer in maart 1939 met hem van Deventer naar Den Haag. Op 1 april 1940 verhuisden ze samen naar de Lübeckstraat 51. Jenny's zus Mina (uit Wesel) woonde enkele maanden op Hindestraat 33. Zij was op 24 april 1914 getrouwd met Hermann Lion uit Viersen. In 1939 gingen ze naar Rotterdam; ze vertrokken later dat jaar naar Amsterdam.

Het is niet helemaal duidelijk wie hier in het midden zitten. Het is in ieder geval een feestdag. We zien verder van boven naar beneden: in de deur Paul Vyth. Links boven Kurt Vyth, daarnaast Grete Vyth, zijn zuster. Daarnaast een onbekende vrouw met zwarte bloem en een onbekende kale man. Links met hand in zij Hermann Lion, met voor hem, gedraaid zijn vrouw Mina Levor (zuster van Tekla en Jenny). Voor Grete met zakhorloge Gustav Vyth, met voor hem zijn vrouw Jenny Levor. Rechts met parelketting en hand op schouder waarschijnlijk Lotte Vyth en haar vriend, latere man Benjamin van Engel, met sigaret. Voor Benjamin staat Marcus Vyth. De foto zal eind 1930 zijn genomen voor hun huis in Kalkar, toen Thekla Levor, de vrouw van Marcus, al was overleden.

Over hun vertrek uit Kalkar vertelt Paul later: "De broer van mijn vader [Gustav] was getrouwd met de zuster van mijn moeder; twee zusters waren dus getrouwd met twee broers. Ze woonden vlak naast elkaar. Nadat mijn moeder was overleden, zijn we bij elkaar

ingetrokken. Mijn oom en tante hebben hun huishouding opgegeven en zijn bij ons komen wonen. Dat kon gemakkelijk, want wij hadden in Kalkar een heel groot huis. In 1937 was het in Kalkar niet meer vol te houden. We zijn toen met z'n allen legaal naar Nederland gegaan. Dat was toen nog niet zo moeilijk, dat viel wel mee. Door een Hollandse expediteur, de firma Schraven aan de Weurtseweg, zijn we naar Nijmegen verhuisd. We verhuisden legaal en konden al onze bezittingen meenemen." En elders: "We hadden thuis een veehandel en een manufactuur, zodoende zijn we naar Nederland gegaan."⁸

De twee broers proberen in Nijmegen hun veehandel voort te zetten, en richten hiertoe samen de firma 'Gebroeders Vyth' op. De firma wordt ingeschreven op hun eerste woonadres, Hazenkampseweg 39. Op 20 januari 1939 laten Gustav en Marcus in het handelsregister noteren dat behalve zichzelf ook de firma is verhuisd naar Hindestraat 33. Paul: "Toen wij in Nijmegen woonden, zijn zowel mijn vader als mijn oom in de veehandel gegaan. ik reisde in de manufactuur en hielp mijn schoonvader, die ook in de veehandel zat. Met hem ben ik de boer opgegaan. Direct nadat ik in Nijmegen was aangekomen, heb ik mij geassimileerd. (...) Begin januari waren we in Nijmegen aangekomen en acht dagen later was ik al lid van de voetbalvereniging Quick-Nijmegen."⁹

Paul richt samen met zijn neef en medevennoot Alfred Vyth op 18 september 1937 een firma op bij de Kamer van Koophandel in Nijmegen onder de naam 'Vyth & Co'. Hij is volgens zijn persoonskaart 'reizend koopman in manufacturen', met als adres eerst ook Hazenkampseweg 39, in 1938 Hindestraat 33. Alfred vertelt hier later over: "Ik reisde met textiel en veel van de boeren die met mijn vader zaken deden waren mijn klanten. Maar veel verkocht ik niet en we hadden het niet breed. Na de Duitse inval in Polen in september 1939 ging het beter. De boeren begonnen te hamsteren. Toen hebben we het nog een tijdje goed gehad."¹⁰

Hoe de zaken financieel ook liepen, lang heeft het niet kunnen duren. Na de Duitse inval wordt het voor Joden al snel steeds moeilijker om hun beroep of hun bedrijf uit te oefenen. Op 24 januari 1941 noteert P.A. Rutgers, adjunct-secretaris van de Nijmeegse Kamer van Koophandel, dat de Commissaris-Generaal van Financiën en Economische Zaken op grond §12 van de Verordening 48/1941 *Omnia Treuhandgesellschaft m.b.H.* in Den Haag heeft benoemd tot 'vereffenaar' van de vennootschap onder firma van de Gebroeders Vyth "met de opdracht de onderneming volgens zijne aanwijzing te liquideren." De zaak is met ingang van 17 november 1941 in liquidatie getreden." Dr. Albrecht Schulz-Wulkow, procuratiehouder van *Omnia*, Bezuidenhoutseweg 23 te Den Haag, is aangever. Hun handel

⁸ RAN 579, inv.nr.117, 28 Interview van Jan Driever met Paul Vyth en Sybilla de Wijze.

⁹ RAN 579, inv.nr.117, 28 Interview van Jan Driever met Paul Vyth en Sybilla de Wijze, ook op deze site. Met schoonvader bedoelt Paul hier dus Jacob de Wijze van de Pontanusstraat, de vader van Elly, Louis en Kitty. Elly en Paul waren toen nog niet getrouwd, ze deden dat in 1942, kort voor hun vlucht. Louis speelde eveneens bij Quick en hij en Paul werden vrienden. Er is een goede kans dat Paul en Elly elkaar zo beter leerden kennen.

¹⁰ Interview met Alfred in De Gelderlander van 28 september 1996.

is hen daarmee ontnomen. Op 30 mei 1942 wordt de zaak van Paul en Alfred uitgeschreven uit het Handelsregister.¹¹

De angst neemt ook in Nijmegen toe

Bij de Duitse inval in mei 1940 was Marcus, zo herinnert zijn zoon Paul zich, in de buurt van Leiden bezig met het inkopen van vee voor de Nederlandse regering. “Wij waren allemaal ontzettend bang. Omdat vader weg was, zijn we een paar dagen bij een oom en tante gaan wonen, in de Van Spaenstraat. Zij hadden een ruim huis en geen kinderen, dus dat kon gemakkelijk. Ik kan me nog herinneren dat we daar uit voorzorg in de kelder hebben geslapen. Dat heeft een paar dagen geduurd. Na vijf dagen kwam mijn vader terug.”¹²

Op 9 oktober 1940 komt Susanne Kahn met haar zoon Heinz Oppenheimer naar de Hindestraat 33. Ze waren op 1 maart in 1939 vanuit Düsseldorf naar Haarlem vertrokken. Susanna was in 1916 getrouwd met Isaak Oppenheimer, die op 20 mei 1940 overleed. Over hen publiceren we ook een artikel op deze site.

Voorjaar 1941 moeten Gustav, Jenny, Marcus, Irene en Paul zich, zoals alle Joodse inwoners, bij de afdeling Bevolking van de gemeente Nijmegen op basis van Verordening 1941/6 aanmelden als Jood, waarvoor ze één gulden leges moeten neerleggen.¹³ In november 1941 verliezen zij, en met hen alle Duitse Joden in Nederland, de Duitse nationaliteit (en ook hun paspoort) en worden ze staatloos. Ze staan op de lijst die de gemeente Nijmegen op 21 januari 1942 hiervan heeft opgemaakt, met als kop: “Op grond van paragraaf 2 der ‘Elfte Verordnung zum Reichsbürgergesetz’ van 25 november 1941 hebben de volgende personen, opgenomen in het Bevolkingsregister dezer gemeente (Joden), vanaf genoemden datum de Duitse nationaliteit verloren.”¹⁴ Op hun persoonskaarten worden met betrekking tot hun nationaliteit de woorden ‘Duitscher’ en ‘Duitsche’ vervangen door ‘zonder’.¹⁵

Vyth von den Driesch (vr)	Alfred Israel Elli Sara	Kalkar D1 Frankfort A/M	3-12-11 4-8-07
Vyth Levor (vrouw)	Gustav Jenny	Kalkar D1 Barchfeld D1	14-9-73 3-5-76
Vyth Anschel (vrouw)	Marcus Irene	Kalkar D1 Kettwig D1	11-12-81 22-11-92
Vyth (zoon)	Paul	Kalkar D1	24-12-11

Uitsnede uit de lijst die de gemeente Nijmegen in januari 1942 opmaakte van Joodse inwoners die de Duitse nationaliteit werd afgenomen. Ook Alfred en zijn vrouw Elli von den Dries hebben zich gemeld.

¹¹ Gelders Archief, 1035 Handelsregister, inv.nr.6361. De opheffing van de zaak wordt ook gemeld in de PGNC van 15 juni 1942. Daar wordt ‘Vyth en Co’, Hindestraat 33, omschreven als een ‘kleinhandel in manufacturen’.

¹² RAN 579, inv.nr.117, 28 Interview van Jan Driever met Paul Vyth en Sybilla de Wijze. Op de Van Spaenstraat hadden Sara Goslinski en haar man Simon de Wijze een pension annex ‘rusthuis’. Simon was een broer van Jacob de Wijze, de vader van Elly, de liefde van Paul.

¹³ Zie RAN 2, inv.nr.40194.

¹⁴ Zie RAN 2, inv.nr.40197.

¹⁵ Zie hun persoonskaarten.

De anti-Joodse maatregelen volgen elkaar in deze periode steeds sneller op. Paul, na de oorlog: “Tot 1942 ben ik doorgedaan met mijn manufactuur. Daarna mocht dat niet meer. Ik heb ook nog gewoon gevoetbald, tot september 1941. Daarna mocht ook dat niet meer. Vanaf 4 mei 1942 moesten we een gele ster dragen en vanaf 5 mei 1942 mochten we al niet meer met de trein reizen. Ik kan me nog herinneren dat Quick-Nijmegen in Deventer een kampioenswedstijd speelde en dat ook niet meer op het veld mochten komen. Vanuit een huis in de buurt hebben wij toen die wedstrijd gezien. Daarna was het afgelopen. We mochten toen in Nijmegen ook niet op het voetbalveld komen. Wel achter het gaas, maar niet op het veld.”

Hun namen verschijnen ook op wat wij de ‘burgemeesterslijsten’ zijn gaan noemen. Op 26 juni 1942 ontvangt de burgemeester van Nijmegen - dan (a.i.) Van der Velden - een op 24 juni gedateerde brief van de Commissaris van de Provincie Gelderland, Schelto van Heemstra, waarin onder meer: “De Zentralstelle für jüdische Auswanderung te Amsterdam ressorterend onder den Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD voor het bezette Nederlandsche Gebiet deelt mij mede dat zij ‘Zur Erfassung und Überprüfung des genehmigten Aufeinhalts’ dient te beschikken over lijsten van alle in deze provincie wonende joodsche personen. Ter toelichting bericht de Zentralstelle: ‘Zur Erfassung und Überprüfung jüdischer Personen benötige die hiesige Dienststelle eine Liste in 5-facher Ausfertigung der dort wohnhaften jüdischer Personen ohne Berücksichtigung der Nationalität.’”¹⁶ De burgemeester leidt het verzoek door aan de Afdeling Bevolking waar het hoofd van de afdeling Frans Wilbers onmiddellijk aan het werk gaat. Het is aannemelijk dat de opdracht van de *Zentralstelle* aan Van Heemstra is doorgegeven via de *Aussenstelle* in Arnhem, zoals dat ook in andere provincies gebeurde. In alle gemeenten kwamen de verzoeken binnen in juni, behalve in Zuid-Holland, daar in mei. Nijmegen stuurt de lijst aan de *Zentralstelle* door op 9 juli 1942. De ‘burgemeesterslijsten’ vormen de basis van de systematische deportaties die vanaf 1 juli 1942 begonnen.

¹⁶ Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, CABR (2.09.09): Politieke Recherche Afdeling (PRA) Nijmegen, inv.nr.95765, dossier 9871. Wilhelmus Franciscus Wijnand van der Wagt (28-09-1884). In dit dossier bevinden zich enkele kopieën van de lijst. Een deel van deze lijsten (ook wel ‘burgemeesterslijsten’ genoemd, een term die door onderzoeker Ruud Weissmann werd geïntroduceerd bij zijn onderzoek naar de vervolgingen in Noord-Brabant) bevindt zich in NIOD 077 (Rauter), inv.nr.1408b e.v., maar niet die van Nijmegen, en wij menen geen enkele afkomstig uit Gelderland.

Unieke trouwfoto van Elly en Paul, op 3 september 1942 genomen voor haar ouderlijk huis, Pontanusstraat 27 (collectie Kitty Kat)

Paul trouwt in september 1942 met Elly (Sybilla) de Wijze, dochter uit een familie met wie de Vyths in die jaren veel contact hadden; zij zaten ook in het vee: "Ondanks alle beperkingen hebben wij toch besloten te trouwen. Dat hebben we gedaan in september 1942. We hebben toen bewust gedacht: 'Als we weg moeten, dan gaan we tenminste samen weg'. Uit dat oogpunt hebben we besloten te trouwen, het was dus een welbewuste keuze. Een echt feest hebben we toen niet gehouden. Het was meer een huiselijk feestje, hoewel we 's middags ook nog een receptie hebben. Daar kwamen kennissen en familieleden die in Nijmegen woonden. Familieleden en kennissen van buiten de stad konden niet komen, ze mochten immers niet meer reizen. Alleen mijn zusje Lotte is nog wel van buiten Nijmegen gekomen. Het feestje heeft niet zo lang geduurd, omdat iedereen 's avonds voor acht uur weer binnen moest zijn."¹⁷ We mogen aannemen dat Elly en Paul elkaar vooral beter leerden kennen toen haar broer Louis met Paul bevriend raakte door hun

¹⁷ RAN 579, inv.nr.117, 28 Interview van Jan Driever met Paul Vyth en Sybilla de Wijze. Lotte woont dan, samen met haar man Benjamin van Engel en hun zoontje Daniel in Den Haag, Lubeckstraat 51. Ze worden in april 1944 als strafgeval uit de onderduik in Westerbork geregistreerd. Lotte en Benjamin waren opgepakt op 7 april 1944 op Parkweg 340 in Voorburg. De politieman Kees Kaptein, misschien wel de grofste van Den Haag, zegt hierover op 21 december 1945 in een verklaring dat hij de arrestatie verrichtte samen met zijn collega Van den Berg. Zie: Nationaal Archief, CABR Kaptein (76294, 472-331 [Kaptein]). Tegen Kaptein werd de doodstraf uitgesproken, die ook werd voltrokken. Op 19 mei worden Benjamin en Lotte gedeporteerd naar Auschwitz. Benjamin staat in februari 1945 nog geregistreerd als gevangene in Dachau. Hun op 2 februari 1942 in Den Haag geboren zoontje Daniël hadden zij bij een vriendin ondergebracht. Paul Vyth zegt in het genoemde interview dat deze vriendin Daniël persoonlijk naar Westerbork heeft gebracht. Dat is dan gebeurd vóór 7 november 1942. Niet alle details zijn duidelijk. Hij wordt in mei 1943 in Sobibor vermoord.

gemeenschappelijk passie voor het voetbal. Beiden speelden ze voor Quick, totdat het hun verboden werd.

Elly en haar ouders: Jacob de Wijze en Saartje Katan (collectie Kitty Kat)

Kurt Vyth, zoon van Gustav en Jenny, was kennelijk in die periode naar Kleve gegaan waar hij vervolgens werd opgesloten in de strafgevangenis.¹⁸ Tegen de verwachting in wordt hij op 2 oktober 1942 vrijgelaten. Hij gaat dan naar zijn ouders en oom en tante op de Hindestraat 33, precies in de nacht van de razzia van 2 op 3 oktober 1942. Elly hierover: "Hij is toen van Kleef naar Nijmegen gegaan en kwam op die vrijdag 2 oktober 1942 opeens bij mijn schoonouders [in de Hindestraat] aanzetten. Hij zag er vreselijk uit, ontzettend mager en zijn kleren zaten als voddens, dat vond hij echt niet zo erg, 'want', zo zei hij, 'ik leef tenminste nog'. Hij had een heleboel te vertellen (...)." ¹⁹ Uitgerekend op diezelfde avond worden op haar thuisadres aan de Pontanusstraat 27 haar ouders Jacob de Wijze en Saartje Katan, haar zus Kitty, haar broer Louis en de bij hen inwonende Duitse vluchteling Inge

¹⁸ Hoe dat precies ging is onduidelijk. Hij is zeker niet verhuisd naar Kleve. Waarschijnlijk ging hij erheen om iemand te bezoeken of iets zakelijks te regelen en is hij toen ingesloten.

¹⁹ RAN 579, inv.nr.117, 28 Interview van Jan Driever met Paul Vyth en Sybilla de Wijze, ook te vinden op deze site.

Meierhof van huis gehaald. Ook hun hond wordt naar het politiebureau gebracht. Zij worden de ochtend erna naar Kamp Westerbork weggevoerd. Zo ontsnapte Elly aan de razzia van 2 oktober: “Dat gebeurde in de nacht van vrijdag op zaterdag. Normaal gesproken sliepen mijn man en ik op vrijdagavond, zaterdagavond en zondagavond bij mijn ouders en waren we door de week bij mijn schoonouders in de Hindestraat, waar ik zo’n beetje hielp in de huishouding. Door omstandigheden waren we op die tweede oktober 1942 niet bij mijn ouders, maar bij mijn schoonouders. Wat was namelijk het geval? Een neef van mijn man [Kurt Vyth] was opgepakt en zat vast in de gevangenis in Kleef. Opeens werd hij daar uit ontslagen, daar wisten wij niets van.”

Onderduik

Na al deze gebeurtenissen, nadat links en rechts verwanten verdwijnen, en als in november de geruchten van een op handen zijnde razzia de ronde doen, besluiten alle bewoners van Hindestraat 33 – dus Gustav en Jenny, Marcus en Irene, de net getrouwde Paul en Elly – zij verbleef na de vergrendeling van het pand Pontanusstraat 27 permanent bij Paul – en de twee andere bewoners, Susanna Kahn en Heinz Oppenheimer, op 17 november 1942 een poging te wagen om onder te duiken. Paul Vyth en Elly de Wijze verschuilen zich eerst een nacht bij hun vriend A. Verwaaijen in de Madoerastraat 12 en daar maken ze mee dat hun angst terecht was: ze horen en zien de razzia van die avond en nacht. Ze duiken vervolgens onder eerst even in Grubbenvorst en daarna op diverse andere adressen.²⁰ Paul vertelt over onder meer de nacht bij hun vriend Andries Verwaaijen: “Mijn ouders zijn toen ook ondergedoken. De nacht van 16 op 17 november sliepen wij ontzettend slecht. We lagen op de voorkamer en aan de overkant woonden Joodse mensen, de familie Bernstein, Duitse Joden. Wij durfden niet uit het raam te kijken, maar we hebben wel lawaai gehoord en gehuil en geschreeuw van kinderen. De familie Bernstein is inderdaad die nacht weggevoerd. Wij wilden mijn oom en tante [Gustav Vyth en Jenny Levor] meenemen, maar we zijn met hen niet verder gekomen dan Heumen. Op een adres heb ik nog geld geboden om die mensen onder te laten duiken, maar ’t ging niet. Toen heeft hun teruggekeerde zoon, Kurt Vyth, voor hen een verhuisvergunning aangevraagd. Ze zijn naar Amsterdam gegaan.”²¹ Gustav en Jenny krijgen dus op de een of andere manier de kans om naar Amsterdam te komen, waar Kurt een vooraanstaande positie heeft bij de Joodse Raad. Zij trekken in bij Mina Levor, de zus van Jenny, die met haar man Hermann Lion woonde op Ben Viljoenstraat 22.²² Maar hoe dat precies gegaan is blijft onduidelijk. Het woonadres wordt wel aangetekend op de systeemkaart van de Joodse Raad en is dus bekend, maar zij laten zich niet registreren bij de gemeente Amsterdam en verkrijgen dus geen

²⁰ Paul en Elly slagen er door hun onderduik in de wijde omgeving van Venray de verschrikkingen te overleven. Op 13 november 1944, kort na de bevrijding van Noord-Limburg, wordt hun dochter Tekla geboren, vernoemd naar Pauls moeder Thekla Levor. Over Paul en Elly publiceren we te zijner tijd een artikel in verband met het leggen van Stolpersteine voor Pontanusstraat 27, het ouderlijk adres van Elly de Wijze.

²¹ Interview met Elly de Wijze en Paul Vyth, te vinden op deze site. Aannemelijk is dat hij zich bij de datering vergist, het gaat om de nacht erna.

²² Mina Levor (Barchfeld, 21 mei 1884). Jenny had drie zussen en een broer: Thekla, eerste echtgenote van Marcus Vyth, die in 1930 overleed, Mina, Flora en Isidor.

persoonskaarten; er is ook geen vermelding op de woningkaart. In Nijmegen wordt op de persoonskaart VOW ('vertrokken onbekend waarheen') vermeld. Amsterdam als nieuwe 'officiële' woonplaats is dus hier door niemand doorgegeven.

Alfred Vyth zat zelf, zo vertelde hij, in de zomer van 1941 al een poosje ondergedoken bij een boerengezin bij Wijchen, toen nog zonder Elli, maar dat hield hij toen nog niet vol. In juli 1942, toen zijn zus Lore in Amsterdam werd opgepakt – maar mogelijk is ze zelf gegaan na een oproep naar Westerbork gegaan, besloten hij en Elli definitief in het verborgene te gaan leven. Op 17 november 1942, tijdens de grote razzia, wordt hun huis op de Timorstraat door de politie tevergeefs doorzocht. Met zijn partner Elli von den Driesch woonde hij twee jaar, twee maanden en twee dagen op de zolder bij de familie Magendans aan de Verlengde Groenestraat 14.²³ Zij waren een van de eersten die deze stap waagden. Twee jaar en zoveel dagen, het is de beschouwing van degene die terugkijkt, maar degene die vooruit keek wist helemaal niet wat er ging gebeuren. De vooruitzichten, ook de 'militaire', waren in die periode in ieder geval somber, zeer somber. Alfred probeerde nog zijn zus Ellen uit Amsterdam naar zijn duikadres te laten overkomen, maar het was al te laat.²⁴ Tot de bevrijding hebben zij het huis niet verlaten. Ze leefden op een of andere manier met de verkoop van textiel uit het handeltje dat Alfred eerder dreef. "Wij bezaten helemaal niks, natuurlijk ook geen bonnen. Wij hebben geen cent betaald. Gelukkig had ik nog dozen vol kousen van fil décousse. Die kousen hebben we telkens als ruilobject gebruikt. Daar hebben we van geleefd."²⁵

Ook Marcus en Irene duiken onder, waar precies weten we niet. Alfred Vyth herinnert zich hierover na de oorlog dat zij zich tijdig hadden verzekerd van een onderduikadres in Batenburg, waar Marcus alvast wat kisten met spullen had ondergebracht. "Toen ze op een

²³ "Van een van zijn klanten, een boerengezin in Neerbosch, kreeg Alfred toestemming om een deel van zijn bezittingen op zijn grondgebied te begraven. In de loop van 1941 stopte hij daar het zilver en ander waardevol huisraad in zakken van olievrij papier onder de grond. Op het erf trof hij een inwoner van Nijmegen die tegen hem zei: 'Als je ooit eens in de knel komt, kom maar rustig bij mij.' Dat moment was niet ver meer. Toen het aanbrak, gingen Alfred en zijn vrouw naar het opgegeven adres aan de Verlengde Groenestraat, waar ze ogenblikkelijk werden binnengelaten." (De Gelderlander, 28 september 1996). Over hen, Alfred en Elli, publiceren we te zijner tijd een artikel in verband met het leggen van Stolpersteine voor Timorstraat 32, waar zij in een bovenwoning hebben gewoond.

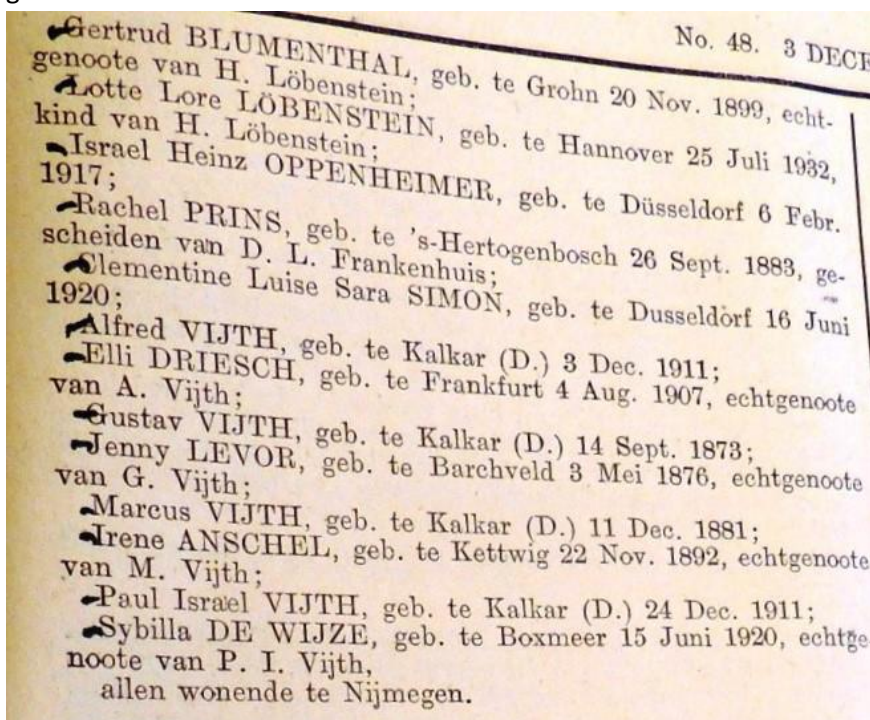
²⁴ Het gaat speciaal om zijn zus Ellen. Tussen 12 en 14 juli 1942 krijgen Ilse, Lore en Ellen alle drie een 'werkoproep'. Wij nemen aan dat Lore na deze oproep van de Duitsers én van de Joodse Raad zelf op 15 juli naar het Centraal Station is gegaan. De trein gaat naar Hooghalen en van daar gaan de Joodse Amsterdammers naar Auschwitz, samen met nog bijna 200 uit het Kamp gehaalde Joden. Het is het eerste transport uit Nederland naar 'het oosten'. In Auschwitz wordt zij nog even tewerkgesteld. Ellen kan uitstel krijgen omdat ze zwakke longen heeft. Ilse duikt onder in Groningen en in Friesland, in of bij Leeuwarden. Zie: CBRJ, Lijst van te Leeuwarden opgedoken Joden. Hun ouders Bertha, Max en ook Ellen zelf worden in april 1943 opgepakt en naar Westerbork gebracht. Als haar ouders op 14 september 1943 naar Bergen-Belsen op transport moeten, blijft Ellen achter. Zij wordt op 18 januari 1944 naar Theresienstadt gestuurd. Ook haar ouders verblijven kort in dit kamp. Samen met hun jongste dochter worden zij vervolgens op 9 oktober naar Auschwitz gedeporteerd. Max en Bertha worden meteen bij aankomst vermoord. Ellen is in een van de subkampen omgekomen. Waar en wanneer zij stierf is onbekend.

²⁵ Interview met Alfred Vyth in De Gelderlander, 28 september 1996.

avond bij het huis in Batenburg aanklopten, lieten die mensen hen niet binnen. Hun bezittingen bleven binnen, maar zij mochten er niet in. Daar stonden ze 's avonds buiten. Ze vonden een ander onderduikadres in een naburig dorp.”²⁶

Ook de medebewoners op de Hindestraat, Susanna Kahn en haar zoon Heinz Oppenheimer duiken onder in Horssen bij Adriaen van Wees en ook daar bij Van Middelkoop, zij met een vervalst persoonsbewijs op naam van Janna Hogenkamp (Bergharen, 3 juli 1888).²⁷

Nadat ze door de Nijmeegse politie niet thuis werden aangetroffen bij de grote razzia van 17 november 1942, laat politiecommissaris Van Dijk in het Algemeen Politieblad van 3 december 1942 een opsporingsbericht plaatsen van Marcus, Irene en 42 andere personen, onder wie de andere Vyth's, waarbij ook het op hen bevonden geld in beslag moet worden genomen.

Deel van het bericht in het Algemeen Politieblad van 3 december 1942

Het pand Hindestraat 33 wordt door Van Wezel ontruimd op 14 april 1943. Agent De Ruiter is daarbij aanwezig. Van Wezel gebruikt twee wagens (paard en wagen) en rekent voor de ontruiming in totaal 32 manuren.²⁸ Na de ontruiming van de woning gaat een Nijmeegse agent van politie met zijn gezin in het huurhuis wonen.²⁹

²⁶ Interview met Alfred Vyth in De Gelderlander, 28 september 1998. We weten niet waar ze zaten; zie verderop.

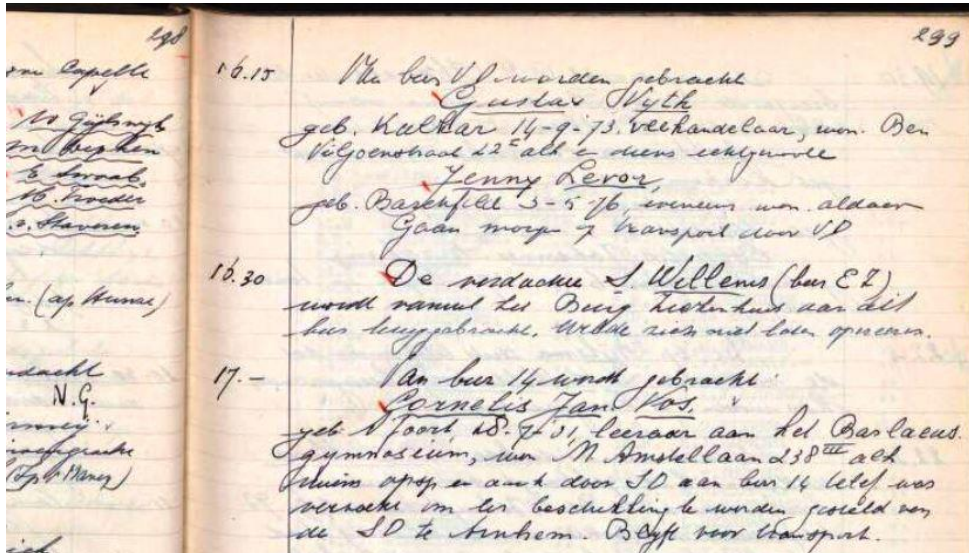
²⁷ Zie verder over hen het artikel *Stolpersteine - Hindestraat 33 (Oppenheimer)* op deze site.

²⁸ CABR 8583/47 Van Wezel, dossier 6022. Zie ook ons artikel op onze site: *De roof van Joodse inboedels*, p.46,47.

²⁹ Zie woningkaart Hindestraat 33.

Gustav en Jenny opgepakt

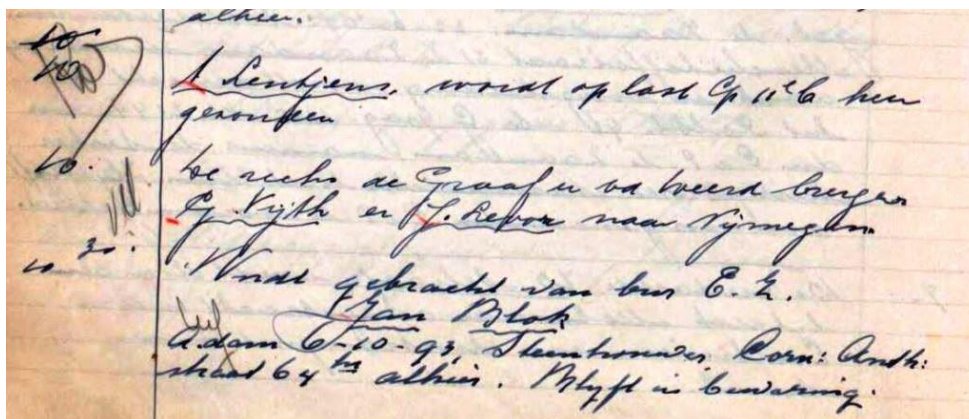
Gustav en Jenny worden op 14 januari 1943 in Amsterdam opgehaald of opgepakt, hoe je het ook wilt noemen, vermoedelijk van Ben Viljoenstraat 22, het woonadres van Jenny's zus, waar ze verbleven.³⁰

Politiedagboek Amsterdam, 14 januari 1943; 16:15: "Van bureau VD worden gebracht Gustav Vyth, geb. Kalkar 14 september 1873, veehandelaar, won. Ben Viljoenstraat 22C alhier en diens echtgenote Jenny Levor, geb. Barchfeld 3 mei 1876, eveneens wonende aldaar. Gaan morgen op transport VD."

18.C.	J.den BRAVE.	2/1	6.C.	B.G.SCHOLTEN.	„
4.B.	J.HEUCKEROTH.	16 Sec.	13.C.	G.VIJTH.	Vr.Dienst.
			13.C.	J.LEVOR.	„ „
2.C.	J.HERMANS.	C.R.	20.C.	H.v.BENNEKOM.	Kr.Utrecht

Politiedagboek. Uitsnede uit lijst 'In bewaring' 15 januari 1943. G. Vyth en J. Levor – Vreemdelingen dienst

Politiedagboek 15 januari 1943, 10 uur: "De rechercheurs De Graaf en Van de Weerd brengen G. Vyth en J. Levor naar Nijmegen."

³⁰ Mina en haar man Hermann Lion beschikken vanwege Hermanns functie voor de Joodse Raad op dat moment over een *Sperre* en worden dan nog niet meegenomen.

Ze worden op 15 januari 1943 overgebracht naar Nijmegen, waar ze tot 19 januari in een cel moeten verblijven.³¹

14 Jan-31	Mrs.	Oever L.C.	idem	75	-	7,50
15 Jan-16	Jan.	Peters M.J.D.	sicherheitspolizei	1	-	0,10
15 Jan-19	Jan.	Vijth G.	idem	4	-	0,40
15 Jan-19	Jan.	Levor J.	idem	4	-	0,40
15 Jan-16	Jan.	Zegerman A.J.	Ontvlucht Veenhuizen	1	-	0,10
15 Jan-16	Jan.	Beek v.d.S.	Kaatsheuvel	1	-	0,10
15 Jan-18	Jan.	Zwiers L.G.	diefstal	3	-	0,30

Fragment uit RAN 2, inv.nr.13325, met daarin de declaraties van de logieskosten van gevangenen.72

Op 19 januari komen worden ze naar het Huis van bewaring in Arnhem gebracht, waar ze om 11.30 uur worden geregistreerd. Over Gustav wordt onder andere genoteerd: 'veehandelaar, grijzend haar, stateloos, taal Duits'. Bij hem wordt 36 gulden en zijn distributiestamkaart³² ingenomen. Over Jenny: 'zonder beroep, stateloos, 1.58 meter, donker haar, taal Duits'. Bij haar wordt f 30,43 en f 0.13 plus haar distributiestamkaart ingenomen. Op 28 januari worden ze om 11 uur vanuit Arnhem naar Westerbork getransporteerd.³³

Vyth, Gustav — 1/	Amsterdam 14885
14.9.73 Kalkar	Beuwigloent. 22
Vyth-Levor, Jenny — 2/	Vroege Nijmegen, 33
3.5.76 Barchfeld	Müntert. 33
17 JAN. 1943	Af Katz aan Neubergs > Betr. zijn ouders Kurt Vyth, 58 joo. 26 zijn van huis naar Nijmegen febr. 1943. Int. 1943 is naar L.H. komen, verzocht direct telet. bericht 22. Jan 43: GA aan GV: nog niet aanwezig
2-8 JAN. 1943	JR Nijmegen deelt mede, dat Betr. heden van huis van bewaring Arnhem naar WTR komen.
2 8 JAN. 1943	Ⓢ aan Kurt Vyth: ouders aankomen. Bas. 63

Systeemkaart Joodse Raad, waarop wordt geschreven dat de Nijmeegse afdeling van de Joodse Raad meedeelt dat Gustav en Jenny op 28 januari 1943 vanuit het Huis van bewaring in Arnhem naar Kamp Westerbork komen.

Tijdens hun verblijf in Kamp Westerbork wordt van alles in het werk gesteld om hen voor transport 'naar het oosten' te behoeden, waarschijnlijk vooral op aandrang van hun zoon

³¹ Zie RAN 2, inv.nr.13325, Stukken betreffende de declaraties bij het rijk voor transport-, onderhouds-, begrafenis en logieskosten van gevangenen, 1816 – 1943. Afbeelding komt hieruit.

³² Met een distributiestamkaart (op naam) kon men bonkaarten voor levensmiddelen, kleding en brandstof halen. Op elke kaart stond ook een stamnummer.

³³ Gelders Archief, archief 0258 Gevangenis en Huis van bewaring te Arnhem, dossier 193.

Kurt die in Amsterdam *gesperrt* was omdat hij een functie had bij de afdeling Expositur van de Joodse Raad in Amsterdam.³⁴

Cadsand
15.20 ✓
Doet aangifte: Kurt Vyth, 22 jaar, medewerker Joodsche Raad, won. Kromme Mijdrechtstraat 84 hs alhier, van diefstal van zijn rijwiel, gepleegd op heden te ongeveer 13.30 uur voor perceel Waalstraat 39. Waarde f 50.- Geen vermoeden.

Op zaterdag 16 januari doet Kurt nog aangifte van diefstal van zijn fiets, waarover hij als medewerker van de Joodse Raad zal hebben beschikt. [Stadsarchief Amsterdam, Politierapporten 1940-1945, archiefnr.5225, inv.nr.6651]

De Joodse Raad in Nijmegen deelt op 28 januari mee dat Gustav en Jenny op 28 januari 1943 vanuit het Huis van bewaring in Arnhem worden overgebracht naar Westerbork. Ze worden ondergebracht in barak 63. Het resultaat van alle inspanningen is dat beiden op 1 februari voorlopig worden *gesperrt* "op grond van verklaring Expositur."

K 125
28 JAN. 1943 > Hanauer aan Heynemann: Spec. aandacht gevraagd, komen heden uit Arnheim
28 JAN. 1943 > Kindler: zoon Kurt 28-3-10 bij Expo, Afd. Schouwburg
28 JAN. 1943 < pakjes voor Uw ouders te sturen aan Albert Levy Barak 41K
29-1-43 < N.A.
1 FEB. 1943 < voorlopig gesperrt op grond verklaring van Expo
Corr. adv. K. Vyth, Kr. Mijdrechtstr. 84, A'dam

Systeemkaart van de Joodse Raad, met daarop de mededeling dat Gustav en Jenny op 1 februari 1943 voorlopig *gesperrt* zijn. "28. I /43 > bitte Dr. Katz A.V. mitteilen, dass Betroffenen dort ankommen." "28 januari 1943 > Hanauer aan Heynemann: Speciale aandacht gevraagd, komen heden uit Arnheim." "28 januari 1943 > Kindler: zoon Kurt 28-3-10 bij Expo, Afd. Schouwburg." "28 januari 1943 < pakjes voor Uw ouders te sturen aan Albert Levy Barak 41K." "29-1-43 < N.A." "1 feb.1943 < voorlopig gesperrt op grond verklaring Expo correspondentieadres K. Vyth , Kromme Mijdrechtstraat 84, Amsterdam."

³⁴ Expositur was de afdeling van de Joodse Raad Amsterdam die als verbindingskantoor diende tussen de Raad en de *Zentrallstelle für Jüdische Auswanderung*. De afdeling kon voorstellen doen voor vrijstellingen van deportatie (*Sperren*), maar de *Zentrallstelle* nam de beslissingen hierover. Medewerkers van de 'Expo' hadden toegang tot de Hollandsche Schouwburg in Amsterdam. De organisatie stond onder leiding van de Oostenrijks-Joodse Edwin Sluzker. Kurt Vyth wordt in 1944 overgebracht naar Kamp Westerbork en van daar op 4 september naar Theresienstadt – het een na laatste transport vanuit Nederland. Van daar keren zij na de bevrijding terug naar Nederland. Terzijde hier: de dochter van Jenny en Kurt en dus de zus van Kurt, Grete Vyth, vluchtte naar Zwitserland. Zij zou op 3 september 1942 'illegaal' de grens hebben gepasseerd, maar we weten nu niet precies hoe dat gegaan is. Haar naam staat op een lijst van personen die 'illegaal' probeerden dat land binnen te komen met datum van aankomst. Paul Vyth herinnert zich ook dat zij van daar terugkeerde. Op de site oorlogsdoden staat ten onrechte dat zij vluchtte naar Zuid-Afrika. Zij heeft daar later wel gewoond.

Ook gedurende de maand februari wordt er voortdurend over de Vyths gecommuniceerd.

4 FEB. 1943 > (Hanauer aan Heynemann dat 28/1-43); 14885
 Betr. ouders van collega van Schouwburg.
 Expo-verkl. 8 dagen geleden naar Westerbork

6 FEB. 1943 > V-aanvraag: JR afd. HaV, Nijmegen,
 Ger. Noodstr. 25

6/5/43 < bag B 63 5/5

9/2/43 > V-aanvraag (J.R. Nijmegen)

9 FEB. 1943 < betr. gesperrt <-> Expo

12-2-43 > bag 1/2 bar. 63

16-2-43 < bar 63 15/2

26 FEB. 1943 > V-lijst (JR Nijmegen)

K 9861 2.0.2.

Systeemkaart van de Joodse Raad waarop geschreven is dat de afdeling Nijmegen (op Gerard Noodtstraat 25) zich net het lot van Gustav en Jenny bemoeiden. "4 februari 1943 > Hanauer aan Heynemann de dato 28-1-43; Betreft ouders van collega van Schouwburg. Expo-verklaring 8 dagen geleden naar Westerbork." "6 februari 1943 > V-aanvraag: JR afd. HaV, Nijmegen, Gerard Noodtstraat 25" "6 februari 1943 < bagage barak 63 5/2" "9 febr. 43: V-aanvraag (Joodse Raad Nijmegen)" "9 febr. 1943 < betrokkenen gesperrt <-> Expo" "12 febr. 43 > bagage 9 febr. barak 63" "16 febr. < barak 63" "26 febr. 1943 > V-lijst (Joodse Raad Nijmegen)"

3-2-43 > Expo <-> : Ouders van deze mede-
 werker. Doet uw best!

6-3-43 > bag 2/3 bar. 63

13-3-43 > bag 1/3 "

12-4-43 > " 2/4 "

19 APR. 1943 < reoensom. bar 63 10/4

1-5-43 > ha 30/1 van 2/ bar. 63

4-5-43 > " 3/5 " 2/ "

15-5-43 > " 10/5 " 1/ "

Systeemkaart van de Joodse Raad, met op 3 februari 1943 de aanmoediging van de afdeling Expositur dat Gustav en Jenny de ouders zijn van hun medewerker Kurt Vyth. "Doet uw best!"

Begin mei 1943 stuurt Mina vanuit Amsterdam nog een pakketje voor hen, waar ze nog steeds in barak 63 zitten. Afzender is haar man Hermann Lion, Ben Viljoenstraat 22 Amsterdam.³⁵

³⁵ NIOD 182, inv.nr.91, Bundel (chronologisch geordende) opgaven van naar Joden in Westerbork, c.q. Vught door de Joodsche Raad of familieleden verzonden pakketten, 1-9 mei 1943; online raadpleegbaar, scan 114. Hermann en Mina hadden nog een *Sperre* vanwege Hermanns functie voor

Verpakt en verzorgd door ons/familie	: Bronet Drs. Brandstr. 70
Bestemd voor	: Vyth Lever Jenny Bar. 63
Geboortedatum	: 3.5
Adres	: onbekend
Aantal colli	: 1 pakket
Transport uit Amsterdam	: onbekend
Verpakt en verzorgd door ons/familie	: Hermann Lion Benv. straat 22
Bestemd voor	: Hertog Bernardine
Geboortedatum	: 12.8.99
Adres	: Benv. straat 22

Jenny Levor, 3 mei 1876, barak 63, aantal colli: 1 pakket, transport uit Amsterdam: onbekend; verpakt en verzorgd door ons/familie: Hermann Lion, Benv. Straat 22

Zoals zo vaak waren alle inspanningen tevergeefs. Op 25 mei worden Gustav en Jenny, samen met 2.860 andere lotgenoten, op transport gezet naar Sobibor, waar ze na aankomst op 28 mei onmiddellijk worden vermoord.³⁶

Vyth Gustav
Hindestraat 33, Nijmegen
14-9-73, Calan

Doss 96147 24/28-1-43 WVK

5/2/43 B 63

TR 25/5.43

met - Levor, Jenny 3.5.76
- Irene
- Marcus 13.12.87

14885

Systeemkaart van de Joodse Raad van Gustav Vyth, Hindestraat 33, Nijmegen; met Jenny Levor en Marcus Vyth; Registratie Westerbork 27-28 januari 1943; 5 februari 1943 Barak 63. Op transport op 25 mei 1943.

Marcus en Irene opgepakt

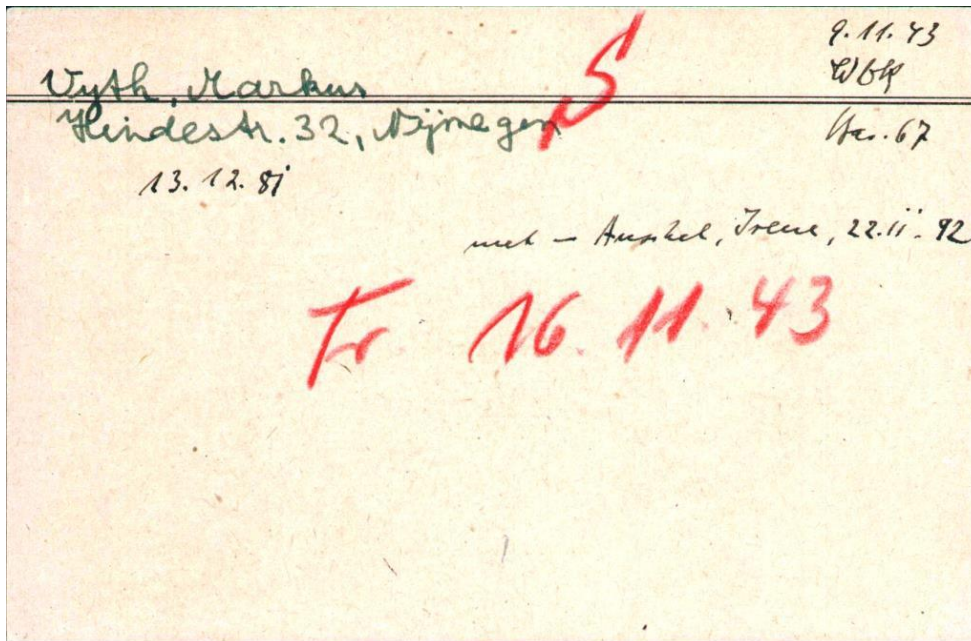
Ook Marcus en Irene worden opgepakt, waar en hoe blijft onduidelijk, mogelijk in Oosterhout, Horssen of Druten.³⁷ Ze worden op 2 november 1943 om 13 uur

de Joodse Raad. In het hele land vervielen alle *Sperren* in april 1943, met uitzondering nog van Amsterdam. Op 5 juli 1943 worden beiden geregistreerd in Kamp Westerbork. Acht dagen later (13 juli) zitten ze met 1986 anderen in de trein naar het vernietigingskamp Sobibor, waar ze direct na aankomst op 16 juli worden vermoord.

³⁶ Van 2 maart tot en met 20 juli 1943 vertrokken er transporten vanuit Westerbork naar Sobibor. Zie ook: Rode Kruis, *Rapport Sobibor*, ook op deze site.

³⁷ Mogelijk hebben ze een onderduikadres gevonden in Druten, dat op 12 kilometer van Batenburg ligt. Alfred zegt: "Ik kwam in Druten en daar werd me verteld dat er een motor was gevonden van een oom van mij." Zie RAN 579, inv.nr.117 (Alfred Vyth). Op 21 juni 1945 schrijft het Militair Gezag aan de Adviescommissie van het NBI dat in Druten een fiets is aangetroffen van Marcus Vyth; zie:

binnengebracht in het Huis van Bewaring in Arnhem. Als kenmerken van Marcus worden genoteerd: koopman, grijs haar, bruine ogen, taal Ned-Duits. Over Irene wordt genoteerd: zwart haar, zwarte ogen.³⁸ Op 9 november 1943 worden ze om 11:30 vanuit Arnhem, naar Westerbork overgebracht. Ze komen er terecht in de strafbarak 67. Een week later worden zij als 'strafgevallen' verder gedeporteerd naar Auschwitz, waar ze op 19 november worden vermoord.

Systeemkaart van de Joodse Raad, waarop aangegeven dat Marcus, samen met Irene op 9 november 1943 in Kamp Westerbork wordt geregistreerd. Een week later volgt transport naar Auschwitz. De rode 'S' duidt waarschijnlijk op 'strafgeval'.

Beheer vermogen van Marcus en Irene na de oorlog

Ergens in 1945 wordt een lijst opgesteld over vermogens die bij afwezigheid van de rechthebbenden onder beheer of bewind moeten worden gesteld. Omdat ze na afloop van

Nationaal Archief, NBI 2.09.16.15, inv.nr.192966. Er is dan zelfs een kans dat ze tegelijk zijn opgefietst met hun huisgenoten Heinz Oppenheimer en Suzanna Kahn, die onderdak vinden in het vlakbij gelegen Horssen. Mogelijk moesten ze nog verkassen. In het Huis van Bewaring werden tegelijk met Marcus en Irene vastgezet: Max Goudberg (Maastricht, 30 december 1878), Corn. van de Lijnsstraat 6, Den Haag, id. Hij wordt vermoord in Auschwitz, 19 november 1943. We mogen ervan uitgaan dat hij zat ondergedoken op hetzelfde adres als Irene en Marcus. We weten dus niet welk adres dat was. Wel zien we dat ook nog op exact hetzelfde moment nog die personen zijn vastgezet: Joh. Vaessen (9 oktober 1881, Oldebroek), Bovendwarssteeg D (?) 59 in id, hij komt vrij op 5 november 1943; verder: Hendricus Arts (Ubbergen, 1 mei 1917), Binnenveld 4, Groesbeek; hij komt vrij op 8 november 1943; en dan nog: Karel Nab (20 februari 1909) Oosterhout, Van Boetzelaerstraat 1 (nu: Nijmegen-Oosterhout, hoek Griftdijk); IN id. Hij komt vrij op 19 januari 1944. Het is tamelijk aannemelijk dat zij onderduikgevers c.q. helpers waren. Onderzoekers naar de onderduik in de omgeving van Oldebroek gaven ons te kennen dat het wel zeker is dat Marcus en Irene niet zaten bij het gezin Vaessen, dat inderdaad wel vaker onderduikers opnam. Mogelijk zaten Marcus en Irene dus in Oosterhout (Gelderl.) of in Groesbeek; wij kunnen dat nu niet verifiëren en verder onderzoeken is vereist. Gegevens uit: Gelders Archief, archief 0258 Gevangenis en Huis van bewaring te Arnhem.

³⁸ ibid.

de oorlog 'afwezig' zijn, zien we op deze lijst ook Marcus en Irene Anschel staan.³⁹ Met de pen is toegevoegd: "Marcus Vijth en Irene Anschel, Hindestraat 33". Als beheerder wordt genoemd Andries Verwaaijen, Madoerastraat 12, de vriend van de familie, bij wie Paul Vyth en Elly de Wijze in de nacht van de grote razzia van 17 november 1942 de eerste nacht van hun onderduik doorbrachten. In november probeert de dan nog in Noord-Limburg verblijvende Paul Vyth via de krant contact met hem te leggen, om hem te laten weten dat hij nog leeft.

De Gelderlander, 29 november 1944

Per 11 juli 1945 wordt Verwaaijen door het NBI formeel tot bewindvoerder benoemd over het vermogen van Marcus en Irene. Omdat het formeel om niet-Nederlands vermogen gaat, wordt er geen beheerder maar een bewindvoerder aangesteld. Paul wil die taak op zich nemen, maar zo gemakkelijk gaat dat niet. Hem wordt op 11 juli 1945 meegedeeld dat het niet mogelijk is dat hij tot bewindvoerder van zijn ouders wordt benoemd, omdat hij niet de Nederlandse nationaliteit bezit.⁴⁰

In een (ongedateerd) verslagje, waarin over Paul wordt geschreven: "Paul Vyth, handelsreiziger, thans wonende Madoerastraat 12 te Nijmegen [bij A. Verwaaijen], verzoekt aangesteld te worden tot bewindvoerder voor zijn ouders Marcus Vyth en Irene Anschel, welke als Israëlieten beiden naar Polen gedeporteerd werden. Paul Vyth is in Limburg ondergedoken geweest. Hij ondervindt moeilijkheden in dien zin, dat personen die goederen van zijn ouders onder zich hebben afgifte hiervan weigeren. Zodra hij als bewindvoerder zal zijn aangesteld, kan hij deze zaken van hen opvorderen. De laatst bekende woonplaats van zijn ouders was Hindestraat 33 te Nijmegen."

In een ander ongedateerd verslag wordt vermeld dat Marcus, Irene en Paul de Duitse nationaliteit bezitten, en dat daarom de heer Mr. W.H. Meeuwisse, advocaat en procureur, In de Betouwstraat 28a Nijmegen, als beheerder is aangesteld. "Indien zij allen inderdaad statenloos zijn zal er geen beheerder kunnen worden aangewezen doch zal een bewindvoerder over de echtelieden Vyth-Anschel aangesteld dienen te worden. In verband met het feit, dat de zoon Paul Vyth statenloos is, is hij als bewindvoerder minder geschikt.

³⁹ RAN 2, inv.nr.9945 lijst van personen wier vermogen onder beheer gesteld is na afloop van de oorlog in Nijmegen of waarvoor een bewindvoerder wordt aangesteld; lijst van personen die 'afwezig' zijn na afloop van de oorlog en wier vermogen onder beheer gesteld wordt, meestal van een naaste.

⁴⁰ Nationaal Archief, NBI 2.09.16.15, inv.nr.192966.

Hij noemde de naam van den Heer A.J.P. Verwaaijen, administrateur van de Vereeniging, wonende Madoeratraat 12, bij wien hij momenteel inwoont.”

Op 21 juni 1945 schrijft het Militair Gezag aan de Adviescommissie onder andere: “Het is heel zeker dat Marcus Vyth meubilair bezat, maar omtrent verder bezit is mij niets bekend. (...) Alle leden van de familie zijn Duitschers maar sinds November 1941 zijn ze door een Duitsch decreet statenloos verklaard. Er zou enig meubilair van Vyth staan bij een Van Lieshout,⁴¹ Hindestraat 35, alhier, die dit weigert af te geven, als niet overgelegd wordt een bewijs van overlijden van de ouders. Verder zou er nog een fiets van Marcus Vyth zijn te Druten. Mijn indruk is dat het vermogen van Marcus Vyth overigens niet zoo groot is. Onderbeheerstelling komt mij gegronnd over.”

Het blijkt om een schamel ‘vermogen’ te gaan. Op eigen verzoek wordt Andries Verwaaijen per 7 december 1945 als bewindvoerder ontslagen. Op 4 april 1946 verzoekt Paul Vyth, die dan op Pontanusstraat 27 woont,⁴² om “niet langer als vijandelijk onderdaan te worden beschouwd” en betaalt daarvoor de toen gebruikelijke, hoge som van 50 gulden. Op 29 april 1947 meldt het Nederlands Beheers Instituut, afdeling Eigen Beheer, Nassausingel 4, dat het is benoemd tot bewindvoerder over de zaak van de afwezige Gebroeders Marcus en Gustav Vyth en dat het in die positie de zaak opheft per april 1947.⁴³ Of Paul de meubels uiteindelijk heeft teruggekregen weten we niet.

⁴¹ Op de woningkaart van Hindestraat 35: Van Lieshout en gezin, machinist N.S.

⁴² Hier woonde tot de razzia van 2 oktober 1942 het gezin De Wijze-Katan. De ouders werden vermoord. Na de oorlog trekken meerderen vanuit de onderduik of na terugkeer uit een kamp hier in, nadat ze nog wel het huis moesten zien terug te krijgen van de NSB'er Tesser. Natuurlijk gaan de drie kinderen, Louis, Kitty en Elly met haar man Paul Vyth en hun net na de bevrijding geboren dochter Thekla er wonen. En ook onder meer Yvonne Levitus en haar zus Hannie met dier man Jaap de Jong.

⁴³ Gelders Archief, 1035 Handelsregister, inv.nr.6166.

Gezin De Wijze van de Pontanusstraat, circa 1926, v.l.n.r. Elly de Wijze [Sybilla], Jacob de Wijze, Louis de Wijze, Kitty de Wijze [Kaatje] en moeder Saartje Katan.

Na terugkeer uit de onderduik gingen Paul Vyth en Elly de Wijze met hun dochter Tekla wonen in het huis waar Elly was opgegroeid, Pontanusstraat 27, na strubbelingen met de NSB'ers die tijdens de oorlog het pand hadden 'gekocht' van het ANBO, waarvan B. Claase (wonend op de hoek op de Van Spaenstraat) directeur was. De NSB'ers waren J.M. Tesser, (Rijks)straatweg 46, Ubbergen en W.A. Peters, (Oude) Dukenburgseweg 20. Deze eigenaren woonden er overigens niet zelf, maar ze hadden het pand verhuurd aan achtereenvolgens: het paar Popke Veenstra (hoofd bijzondere school) en Sijtske van der Lende, het paar Cornelis Doorduijn (3 april 1905; gemeentesecretaris) en Tsjitske Weringa en daarna nog aan Johannes Hanisch met daarbij nog onderhuurders en 'dienstboden'. Niet alleen Paul en Elly gingen er wonen (en hun tweede dochter Kitty werd er geboren) maar ook haar broer Louis, die terugkeerde uit KL Auschwitz. Ook Kitty, de zus van Louis en Elly, heeft er even gewoond. Haar man Leo Kok was net na de bevrijding ervan in Kamp Ebensee bezweken; Kitty zelf keerde terug uit Kamp Theresienstadt. Bij hen kwamen ook voor enige tijd Hannie Levitus en haar man Jaap de Jong wonen, die in de zomer van 1945 met hun zoontje Albert terugkeerden uit Zwitserland en Yvonne Levitus, de zus van Hannie. Zij had ondergedoken gezeten. De ouders van Paul, Elly en Louis, en van Hannie en Yvonne waren vermoord. Op de foto zien we Hannie, Yvonne en Jaap in de achtertuin van het pand Pontanusstraat 27 in 1945 of 1946.

Nog een foto met vooraan Elly de Wijze en Paul Vyth. Deze foto van hen is waarschijnlijk genomen in de tuin van Pontanusstraat 27.